

Op bezoek bij Maria

**De (religieuze) beleving
van pelgrims in Banneux N. D.**

Hilde Venhuizen
Master Godsdienstwetenschap

Docent: Mathilde van Dijk
Meelezer: Yme Kuiper

Rijksuniversiteit Groningen, 2011

Voorwoord

In het kader van de Master Godsdienstwetenschap heb ik onderzoek gedaan naar de beleving van pelgrims op bedevaart in het bedevaartsoord Banneux N. D. Al van jongs af aan, toen ik als klein kind op vakantie met mijn ouders door de vele kathedralen in Frankrijk liep, heb ik interesse in de rituelen en religieuze beleving van het geloof in Maria en andere heiligen. Toen ik in juni 2009 tijdens een excursie voor het vak Westers Christendom voor de eerste keer in Banneux kwam, werd deze interesse weer aangewakkerd. Op die manier kwam ik op het idee om onderzoek te doen naar Maria en Mariabedevaart.

Er zijn meerdere mensen van belang geweest voor een goed verloop van mijn onderzoek. Als eerste gaat mijn dank uit naar pater Jos Vanderbruggen, die ervoor gezorgd heeft dat ik een aantal dagen in Banneux kon verblijven. Daarnaast wil ik rector Palm van het secretariaat bedanken, omdat hij mij zo vriendelijk heeft welkom geheten toen ik in Banneux arriveerde. Speciale dank gaat uit naar zuster Marie Thérèse en de andere zusters, die er voor zorgden dat het mij aan niets ontbrak tijdens mijn dagen in het heiligdom. Belangrijk voor mijn onderzoek waren uiteraard de pelgrims, die openstonden om hun ervaringen met mij te delen en er met hun verhalen voor hebben gezorgd dat ik dit verslag kon schrijven. Tot slot gaat mijn dank uit naar de vrijwilligers van het triduum van de bisdommen Roermond en Breda, die mij in hun midden hebben opgenomen en ervoor hebben gezorgd dat ik met de pelgrims kon praten. Hierbij wil ik speciaal Ko, Jos en Yvonne noemen, die mij vanaf dag één onder hun hoede hebben genomen en hebben laten zien dat een bedevaart vooral ook heel gezellig kan zijn!

De namen van de mensen die besproken worden in deze scriptie zijn om privacyredenen gefingeerd. Het verslag behandelt de beleving van een specifieke groep en is bedoeld om inzicht te bieden in de werking van pelgrimage en het geloof in Maria.

Hilde Venhuizen
Rijksuniversiteit Groningen, 2010

Inhoudsopgave

1. Introductie	5
1.1 <i>Pelgrimage als liminoïde verschijnsel</i>	7
1.2 <i>Op pelgrimstocht</i>	8
1.3 <i>Strategieën</i>	9
1.4 <i>Opkomst van een bedevaartsoord</i>	11
1.5 <i>Afsluiting</i>	14
2. Historische achtergrond	17
2.1 <i>Mariaverschijningen</i>	18
2.2 <i>Mariapelgrimage</i>	20
2.3 <i>Katholicisme in België</i>	21
2.4 <i>Afsluiting</i>	23
3. Banneux	25
3.1 <i>Grand Tour</i>	25
3.2 <i>De verschijningen van Banneux</i>	28
3.3 <i>De boodschap van Banneux</i>	29
3.4 <i>De verschijningen in hun sociale context</i>	30
3.5 <i>Ontwikkeling van het bedevaartsoord</i>	32
3.6 <i>Banneux nu</i>	33
3.7 <i>Afsluiting</i>	34
4. De bedevaart	35
4.1 <i>De pelgrims op bedevaart</i>	35
4.2 <i>Waarom op bedevaart</i>	36
4.3 <i>De vrijwilligers</i>	39
4.4 <i>Wie is Maria</i>	40
4.5 <i>Afsluiting</i>	42

5. Analyse	43
5.1 <i>Pelgrimage als liminoïde verschijnsel</i>	43
5.2 <i>Strategieën</i>	45
5.3 <i>De groep</i>	47
5.4 <i>De pelgrims en Maria</i>	49
5.5 <i>Afsluiting</i>	50
Bibliografie	53
Bijlage 1. Vragenlijst voor de pelgrims	55

Hoofdstuk 1 Introductie

Ik moedig de pelgrims aan die hier, zoals altijd en overal in de Kerk, komen bidden tot haar die de weerspiegeling is van Gods goedheid.¹

In de Belgische Ardennen, vlak onder Luik, ligt het dorpje Banneux. In het jaar 1933 verscheen de Maagd Maria hier in totaal acht keer aan het meisje Mariette Beco. Tijdens de verschijningen verzocht de Heilige Maagd om de bouw van een kapel en ging zij Mariette voor naar een bron. De kleine kapel, die gebouwd werd in de tuin van de familie Beco, en de waterbron, vormden de basis voor de ontwikkeling van een bedevaartsoord. Rondom de twee heilige plaatsen kwamen een hospitaliteit, kerken, een park en een winkelstraat. Tegenwoordig is het dorp uitgegroeid tot de grootste bedevaartsplaats van België.

Lange tijd werd er in de sociale wetenschap weinig aandacht besteed aan pelgrimage in het algemeen en Mariabedevaart in het bijzonder. Het besef dat Maria (nog steeds) in het middelpunt van de belangstelling staat, heeft ervoor gezorgd dat er steeds meer onderzoek op dit gebied wordt gedaan. De cultureel antropologen Victor en Edith Turner worden beschouwd als de grondleggers in het onderzoek naar pelgrimage. De Turners stellen dat het begrijpen van religie essentieel is voor het leren begrijpen van de samenleving. Hierin is pelgrimage belangrijk aangezien rituelen (waaronder pelgrimage) voor gelovigen een religieuze betekenis hebben en daarmee een belangrijke functie vervullen binnen de gemeenschap. Onderzoek naar pelgrimage draagt om die reden bij aan een beter begrip van de samenleving.²

In deze scriptie wordt gekeken naar een specifieke bedevaart, namelijk de Mariabedevaart naar Banneux. Het onderzoek is uitgevoerd aan de hand van de volgende onderzoeksvraag: Wat beweegt pelgrims om op Mariabedevaart te gaan naar Banneux? Hierbij is speciaal gekeken naar waarom gelovigen op bedevaart gaan en welke betekenis ze daaraan geven. Daarnaast zal dit onderzoek inzicht geven in waarom pelgrims specifiek kiezen voor Banneux en hoe dit bedevaartsoord populair heeft kunnen worden. Met dit onderzoek wil ik een bijdrage leveren aan het onderzoek naar pelgrimsplaatsen en de sociale functies die ze hebben.

---

¹ Citaat van paus Johannes Paulus II in Banneux, 21 mei 1985.

² Victor Turner and Edith Turner, *Image and Pilgrimage in Christian Culture, Anthropological Perspectives* (Oxford 1978) xiii-xv.

Om de onderzoeksvraag te kunnen beantwoorden dienen er een aantal deelvragen beantwoord te worden: Waarom besluiten pelgrims om op bedevaart te gaan, waarom kiezen pelgrims voor Banneux, welke betekenis geven ze aan die specifieke plaats, wat doen pelgrims als ze op bedevaart zijn, welke betekenis geven pelgrims aan de verschillende activiteiten, welke rol speelt Maria en wat willen pelgrims bereiken tijdens de bedevaart? Om antwoord op deze vragen te kunnen krijgen is er een groep pelgrims uit Breda en uit Roermond gevolgd op hun bedevaart in Banneux. Tijdens het onderzoek is er exemplarisch gewerkt, door te kijken naar gedrag en ideeën van een kleine groep in een bepaalde situatie. Er is gekozen voor exemplarisch onderzoek om de focus te kunnen leggen op specifieke pelgrims, wat de mogelijkheid geeft deze pelgrims in de diepte te analyseren. Met deze vorm van kwalitatief onderzoek kunnen interne structuren blootgelegd worden en kan er een analyse gemaakt worden van een specifieke sociale situatie. De interpretatie van deze specifieke situatie kan gebruikt worden in verder onderzoek naar pelgrimage in het algemeen.

De onderzoeksmethode is gebaseerd op de theorie van de cultureel antropoloog Clifford Geertz, die stelt dat er in de analyse van een bepaalde cultuur gekeken dient te worden naar de interne structuren en naar welke betekenis hier aan gegeven wordt door de actoren binnen die cultuur. Het onderzoek in het veld dient te gebeuren vanuit de optiek van de ingewijden en gebeurtenissen horen beschreven te worden met de terminologie die door de actoren zelf ook gebruikt wordt. Tijdens de beschrijving van de symbolen en systemen kan de onderzoeker de verkregen informatie interpreteren en analyseren. De analyse zal op die manier een gedetailleerde beschrijving geven van de onderzochte cultuur, de sociale structuren en van de betekenis die de actoren aan die structuren geven.³ Pelgrimage kan beschouwd worden als een aparte cultuur, waarbij de activiteiten en rituelen voor een leek als vreemd gezien worden. Door in Banneux vanuit de ogen van de pelgrims te kijken naar deze activiteiten en rituelen kan er betekenis gegeven worden aan wat zich tijdens de pelgrimage allemaal afspeelt. Met die informatie kan er in de analyse van de gegevens een interpretatie worden gegeven van pelgrims op bedevaart in Banneux.

Voor de observaties heb ik meegelopen en meegekeken met een Nederlands triduüm, een combinatiegroep van de bisdommen Breda en Roermond. Er waren 380 pelgrims mee met het triduüm, voornamelijk ouderen tussen de 75 en 90 jaar oud. Een enkeling was iets jonger dan de gemiddelde leeftijd. De groep bestond voor ongeveer tachtig procent uit vrouwen. Een groot gedeelte van de groep pelgrims was hulpbehoevend, met name door ouderdom of door

---

³ Clifford Geertz, *The interpretation of Cultures* (New York 1973) 5-16.

ziekte. De onderzochte pelgrims komen uit een arbeidersmilieu of de werkende middenklasse. Ondertussen zijn de pelgrims met pensioen, hoewel een gedeelte van de onderzochte vrouwen huisvrouw was. Gezien de gemiddelde leeftijd en het overschot aan vrouwen is de groep vrij representatief voor het onderzoek, aangezien het voornamelijk oudere vrouwen zijn die in Banneux op bedevaart gaan.

De eerste stap om de onderzoeksvraag te kunnen beantwoorden is het bespreken van een aantal recente onderzoeken naar pelgrimage. Het boek *Images and pilgrimage in Christian Culture* van Victor en Edith Turner wordt hierbij als uitgangspunt genomen, aangezien het boek als standaardwerk beschouwd wordt. Er wordt pas sinds kort onderzoek gedaan naar pelgrimage vanuit de cultureel antropologische en de cultuur historische hoek. Daarom bespreek ik naast het werk van Turner en Turner drie andere stukken, die alle drie een recentere visie op het onderwerp geven. Het onderzoek van de Turners richt zich op christelijke pelgrimage in het algemeen, terwijl de drie andere werken casestudies zijn naar specifieke Mariapelgrimages. Gezamenlijk bieden de onderzoeken een theoretisch kader waarbinnen de analyse van de pelgrims in Banneux plaats kan vinden.

1.1 Pelgrimage als liminoïde verschijnsel

Victor en Edith Turner deden onderzoek naar pelgrimage binnen het christendom en naar de theologische en populaire concepten en symbolen die daarin uitgedragen worden. Door de christelijke pelgrimage nader te onderzoeken willen Turner en Turner laten zien hoe de christelijke cultuur geografische en sociale grenzen overschrijdt. *Images and Pilgrimage* wordt beschouwd als een belangrijk werk in het recentere antropologisch onderzoek. Het centrale idee uit het boek is dat pelgrimage een liminoïde verschijnsel is, dat een eigen dynamiek creëert buiten de standaard religieuze en sociale structuren van het katholicisme.⁴ De twee antropologen vergelijken pelgrimage met het liminale gedeelte van een *rites de passage*. De liminale fase is de fase waarin de eerste stappen naar een overgang, de afscheiding van de voormalige staat, zijn gezet, maar de overgang naar de nieuwe staat of groep nog niet voltooid is. Op zo'n moment hangt een persoon tussen twee staten van zijn in.

Turner en Turner stellen dat er binnen het christendom in de overgangsriten niet specifiek een periode is waarin de gewone gelovige apart gezet wordt van de samenleving.⁵ Als vervanging voor deze liminale fase wijzen ze de pelgrimage aan, waarbij de pelgrims uit hun

---

⁴ Sandra S. Sizer, 'Book Reviews', *Church History* 48 (1979) 362-363, aldaar 363.

⁵ Turner, *Image and Pilgrimage*, 1-7.

vertrouwde omgeving en uit de vaste sociale structuur stappen.⁶ Een pelgrimage is een zware tocht, vol gevaren, die een persoon volledig losmaakt van de vastgeroeste en alledaagse zondige gewoontes. De overgangsriten bij de stammensamenlevingen zijn noodzakelijk om in een volgende fase van het leven te komen. Hoewel pelgrimages in de Middeleeuwen nog vaak opgelegd werden, is het tegenwoordig de eigen, vrijwillige keuze van een gelovige om op bedevaart te gaan. Om deze reden is pelgrimage volgens de Turners niet exact hetzelfde als een liminale fase en wordt daarom met de term liminoïde aangeduid.⁷ Liminoïde is een term die Turner en Turner gegeven hebben aan verschijnselen die op bepaalde vlakken overeenkomen met het rituele liminale, maar die niet volledig identiek zijn met deze fase in het rituele overgangsproces. Verschijnselen die door de Turners als liminoïde bestempeld worden zijn experimenteel, utopisch, ongebruikelijk en bevinden zich in de marge van de samenleving. De verschijnselen worden gebruikt om zich tijdelijk af te zonderen van de standaard sociale structuur. Hierbij kan gedacht worden aan de dichtkunst, het theater, muziek en ook pelgrimage, waarbij pelgrims zich tijdelijk afzonderen en losmaken van het dagelijks leven.⁸

Ondanks dat pelgrimage niet volledig hetzelfde is als een liminale fase kunnen de tochten volgens Turner en Turner toch ook als initiërend beschouwd worden.⁹ Een pelgrim komt uit een bekend sociaal milieu en bereikt tijdens de pelgrimage een dieper bestaansgevoel, terwijl hij blootgesteld wordt aan religieuze objecten en plaatsen. De tocht en de objecten moeten een individuele innerlijke verandering teweegbrengen. Dit is een ander duidelijk verschil met de tribale riten: een pelgrim zoekt een tijdelijke afstand van de vaste sociale patronen, terwijl er bij de tribale overgangsriten juist gezocht wordt naar een diepere verbondenheid met de sociale structuur.¹⁰ De tijdelijke afstand die door pelgrimage mogelijk wordt gemaakt, biedt de pelgrim de kans zich dieper te verbinden met zijn religie.

Bij een bedevaartsoord aangekomen wordt een pelgrim blootgesteld aan allerlei religieuze afbeeldingen. De beelden zorgen voor een gevoel van sympathie tegenover de religieus leider (in de christelijke gevallen is dit Jezus, of (zoals in Banneux) Maria). De reis naar het bedevaartsoord toe zorgt ervoor dat een pelgrim kwetsbaar is en open staat voor dergelijke impressies, die aan de ene kant herkenbaar zijn (ze komen overeen met afbeeldingen die de pelgrim thuis ook te zien krijgt) en aan de andere kant zorgen voor een vernieuwende, pure

---

⁶ Turner, *Image and Pilgrimage*, 7.

⁷ Idem, 253.

⁸ Ibidem.

⁹ Idem, 7-9.

¹⁰ Ibidem

blik op persoonlijke religieuze ervaringen. Turner en Turner stellen dat de pelgrim tijdens de bedevaart in de voetsporen van Jezus, Maria of een heilige treedt en zich in die periode één voelt worden met die persoon. Door zichzelf te identificeren met (de ervaringen van) de religieus leider, bereikt de pelgrim een nieuwe, persoonlijke band met het eigen geloof.¹¹

Volgens Turner en Turner heeft elke etnische of linguïstische groepering heeft een eigen favoriete heilige plaats.¹² Wat bijna alle pelgrimsoorden gemeen hebben is dat er geloofd wordt dat er op die plaatsen zich wonderen hebben voorgedaan en zich weer voor zouden kunnen doen. Pelgrims houden vast aan het idee dat persoonlijk contact met een dergelijke plaats zorgt voor een sterker geloof en een grotere kans op verlossing. Voor het offer dat pelgrims brengen door hun gewone leven achter te laten staat verrijking van het geloof als beloning tegenover. Pelgrimage wordt niet alleen gebruikt om zich af te scheiden van het dagelijks leven, maar ook om als persoon te kunnen groeien.

1.2 Op pelgrimstocht

Het meest voorkomende doel voor hedendaagse pelgrimstochten is volgens Turner en Turner de zoektocht naar genezing.¹³ Een belangrijke motivatie om op pelgrimage te gaan is het idee dat er op de bezochte heilige plaats een soort verbinding is met God. De heilige voor wie de plaats bedoeld is wordt aangeropen om te dienen als boodschapper naar de hemel, om zo de wensen door te geven. De pelgrimages worden vaak georganiseerd voor groepen, wat voornamelijk als doel heeft de gevaren van de tocht te minimaliseren. Vertaald naar de hedendaagse tochten zou dit betekenen dat het vormen van een groep de tocht voor de verschillende individuen veel makkelijker maakt. De personen die samen een groep vormen hebben vanuit de sociale context meestal geen banden met elkaar. De gevoelens van eenheid die tijdens een pelgrimage aanwezig zijn of ontwikkeld worden zijn puur gebaseerd op het gedeelde doel van de tocht: heling en religieuze verdieping.¹⁴

Door de gevoelens van eenheid wordt een staat van *communitas* bereikt, een soort verbondenheid die losstaat van de normale sociale structuren. *Communitas* is het ‘verliezen’ van de reeds bestaande eigen identiteit en het spontaan, dan wel bewust, vinden van een vernieuwde ‘ik’. De Turners beschouwen deze staat van zijn als een van de doelen van de pelgrimstocht.¹⁵ De onderlinge banden bij *communitas* zijn spontaan en concreet, het bevrijd

---

¹¹ Turner, *Image and Pilgrimage*, 10-11.

¹² Idem, 6.

¹³ Idem, 13-16.

¹⁴ Ibidem.

¹⁵ Idem, 250-251.

individuen van het conformeren aan de standaard normen. *Communitas* wordt bereikt door een gedeelde activiteit waarbij er geen sociale structuur is. Volgens de Turners kan het besef van *communitas* een gevoel van oneindige kracht veroorzaken, de nieuwe sociale situatie geeft individuen het idee dat alles mogelijk is.¹⁶

Er zijn volgens Turner vier soorten pelgrimages te benoemen: Pelgrimages die vastgesteld zijn door de grondlegger van een religie of door zijn eerste discipelen, pelgrimages die gebaseerd zijn heidense rituelen en symbolen, de zogenaamde middeleeuwse pelgrimages, die gevormd zijn door de specifieke theologische en filosofische ideeën van die tijd en tot slot de moderne pelgrimages die met name ontstaan zijn in de negentiende en twintigste eeuw en die gekenmerkt worden door individuele, devotionele vroomheid. Deze moderne pelgrimages maken vaak gebruik van moderne technieken om de pelgrims te bereiken.¹⁷ De tochten naar Banneux vallen onder deze laatste soort.

1.3 Strategieën

Het tweede werk dat besproken wordt is *Moved by Mary*, van Hermkens, Jansen en Notermans. *Moved by Mary* is een boek waarin een aantal antropologen en historici laten zien hoe verschillende groepen Maria gebruiken om eigen ideeën te promoten en een bepaalde identiteit uit te dragen. De auteurs stemmen in met het idee van Turner en Turner dat pelgrimage gezien kan worden als het tijdelijk uit de sociale structuur stappen en erkennen daarbij het belang van *communitas*. Toch wordt de aandacht bij Hermkens, Jansen en Notermans meer gelegd op de machtsverschillen en sociale ongelijkheden, die volgens hen een belangrijke context vormen voor Mariapelgrimage.¹⁸ *Moved by Mary* is voor het onderzoek naar pelgrims in Banneux gebruikt omdat het betekenis geeft aan beweging naar en rondom een bedevaartsoord, in tegenstelling tot de Turners die hun studie meer op de pelgrim in het bedevaartsoord centreren.¹⁹ De twee studies samen bieden inzicht in wat de pelgrims in Banneux beweegt om op bedevaart te gaan en wat de doelen zijn die voor de bedevaart gesteld worden.

In *Moved by Mary* worden groepen, mensen en gewoontes van over de hele wereld besproken die voorbeelden zijn van hoe Maria gebruikt wordt om kracht te vinden in het dagelijkse gevecht om te bestaan in de moderne wereld. Volgens Hermkens, Jansen en

---

¹⁶ Turner, *Image and Pilgrimage*, 250-251.

¹⁷ Idem, 17-19.

¹⁸ Anna-Karina Hermkens, Willy Jansen en Catrien Notermans, *Moved by Mary, The Power of Pilgrimage in the Modern World* (Cornwall 2009), 3-4.

¹⁹ Idem, 7.

Notermans investeren pelgrims hun eigen kracht in Maria, om op die manier de kracht van Maria te kunnen ontvangen (*empowerment*).²⁰ Het verkrijgen van kracht gebeurt door het actief vereren, communiceren en verspreiden van de aanwezigheid van de Maagd. Voor het verzamelen van kracht door Maria zijn volgens Hermkens, Jansen en Notermans drie strategieën.²¹ De eerste is het wederzijdse geven, in ruil voor de gaves van Maria beloofd de pelgrim iets terug te doen. Deze wederzijdsheid kan veel voordelen opleveren voor de pelgrim, die er bijvoorbeeld sterker van wordt. Het kan echter ook nadelig uitpakken, als de pelgrim het gevoel heeft vast te zitten aan een belofte aan Maria of angst heeft dat de band met Maria verbroken wordt als de belofte niet nagekomen wordt.²²

De tweede strategie is het samenvoegen van categorieën die in eerste instantie niet bij elkaar horen. Op een plaats waar Maria in het verleden is verschenen wordt haar aanwezigheid nog steeds gevoeld: hier wordt het verleden en het heden samengevoegd. Stenen beelden of normaal bronwater krijgen in de verering een heilig karakter: het profane en heilige worden samengevoegd.²³ Deze samensmelting van het profane met het heilige is nodig, omdat het de gelovige mogelijk maakt toegang te vinden tot de bovennatuurlijke wereld.²⁴ In de oudere culturen was de gehele samenleving ingebed in het heilige. Tegenwoordig dient die verbinding door gelovigen buiten de profane samenleving gezocht te worden.²⁵ Dit gebeurt onder andere in een bedevaartsoord, waar plaatsen en objecten heilig zijn en waar het heilige nog is ingebed met het ‘dagelijkse leven’ in het heiligdom..

De laatste strategie is het toe-eigenen van Maria, dit kan gebeuren door een individu, een bepaalde groep of door een hele natie. Een gemarginaliseerde groep kan Maria bijvoorbeeld gebruiken om zich te onderscheiden en een natie kan Maria gebruiken voor het vormen van een nationale identiteit.²⁶ Ondanks dat het toe-eigenen leidt tot versterken van de eigen groep of eigen identiteit, kan het ook nadelige gevolgen hebben. Andere groepen worden namelijk per definitie uitgesloten. Hierdoor wordt de eigen groep of natie boven de rest geplaatst en dit kan (religieuze of politieke) spanning veroorzaken. In de moderne tijd, die gepaard gaat met internationalisering en globalisering, proberen de historische religies zich af te scheiden van groepen met andere praktijken en ander geloof.

---

²⁰ Hermkens, *Moved by Mary*, 8-10.

²¹ Ibidem.

²² Ibidem.

²³ Idem, 10-12.

²⁴ Mircea Eliade, *De magie van het alledaagse. De transcendentie van het dagelijks leven* (Katwijk aan Zee 1987) 117.

²⁵ Idem, 9-11.

²⁶ Idem, 12-13.

Een voorbeeld van toe-eigening van Maria door gemarginaliseerde groepen is het conservatieve katholieke Polen. Maria hoort volgens de conservatieven bij de ‘echte’ Polen en ze scheiden zich hiermee af van de moderne Polen. De uiting van exclusiviteit binnen de religieuze systemen is terug te zien in de systemen rondom pelgrimage. Pelgrimage is een manier om bevrijd te raken van de profane sociale systemen, met als doel een diepere verbondenheid met de eigen religie te creëren en zich te kunnen afzonderen van andere religieuze systemen. Hierin schuilt volgens Turner en Turner een gevaar.²⁷ Maria representeert namelijk de globale *communitas*, zij is als moeder van iedereen, het voorbeeld voor het creëren van *communitas*. Door politieke of etnische toe-eigening en door het gevoel van exclusiviteit waarvoor Maria gebruikt wordt, bestaat het gevaar dat politieke structuren de *communitas* in de weg staan.²⁸

Als het gaat om Mariapelgrimage onderscheiden Hermkens, Jansen en Notermans vier soorten beweging.²⁹ De eerste is de fysieke beweging, hiermee wordt de reis naar het pelgrimsoord en ook de bewegingen in het oord zelf – denk aan processies, knielen, handen vasthouden – bedoeld. De tweede soort is beweging op het emotionele vlak, zoals genezing, verlichting en gevoelens van verbondenheid met Maria. De derde vorm is de beweging van Maria zelf, hoe zij in beelden, iconen en relieken over de wereld reist. De laatste beweging is sociale beweging. Mariadevotie wordt gebruikt om een betere sociale positie te verkrijgen, onderdrukking te bevechten, ingezet als nationaal symbool of ingezet in gevechten tegen bijvoorbeeld secularisatie of homoseksualiteit.³⁰

1.3 Opkomst van een bedevaartsoord

In deze paragraaf worden twee werken besproken die allebei de ontwikkeling van een bedevaartsoord bespreken. De reden dat juist deze twee werken gekozen zijn, is dat beide een duidelijke analyse geven over de manier waarop een bedevaartsoord of religieuze cultus ontstaat en zich ontwikkelt. Samen kunnen de onderzoeken een kader bieden die kan helpen in het beschrijven van de ontwikkeling van Banneux als populair bedevaartsoord. Het eerste werk is *Lourdes* van de moderne cultuur historica Ruth Harris. In haar boek bespreekt Harris het ontstaan en de ontwikkeling van Lourdes, een bedevaartsoord die qua karakter vergelijkbaar is met Banneux.

---

²⁷ Turner, *Image and Pilgrimage*, 171.

²⁸ Ibidem.

²⁹ Hermkens, *Moved by Mary*, 6-8.

³⁰ Ibidem.

In de ontwikkeling van Lourdes wijst Harris de feminisering van het christelijke geloof als een belangrijke factor aan.³¹ Er was in de periode van de verschijningen in 1858 een steeds groeiend aantal vrouwen actief in de religieuze organisaties. Deze vrouwen werden ingezet om leken bij het geloof te blijven betrekken en de opbloei van de Mariacultus vanaf de negentiende eeuw was hier een gevolg van. Het geloof dat de plaats waar Maria verscheen een genezende kracht heeft ziet Harris als een vorm van extatische spiritualiteit.³² Tijdens de pelgrimstocht wordt een nieuw bewustzijn van het lichaam en het ‘zelf’ ontwikkeld. Door als pelgrim zelf actief op zoek te gaan naar verlossing wordt bereikt wat Turner en Turner aanduiden als *communitas*, een nieuwe vorm van de eigen ‘ik’.

Al vanaf de eerste verschijning in Lourdes kwamen er veel gelovigen op de plaats af. In eerste instantie werd dit zogenaamde volksgeloof zowel door de politieke, als de religieuze autoriteiten onderdrukt. Door de zieneres, Bernadette, te stimuleren om aan de verschijning te vragen wie ze was, probeerden de lokale religieuze autoriteiten de visioenen van het meisje in het kader van de bestaande religieuze context te plaatsen. Tijdens de laatste verschijningen werd de plaatselijke priester overtuigd en kwam aan de kant van Bernadette te staan om de heilige plaats, die door de autoriteiten werd afgesloten, in stand te houden. De komst van de journalist Louis Veillot en de nanny van de zoon van keizer Louis Bonaparte, die op verzoek van de keizerin naar Lourdes was afgereisd, zorgden ervoor dat het fenomeen landelijke aandacht kreeg. Vanaf dat moment werd de lokale bevolking in hun strijd om de heilige plaats gesteund door de politieke autoriteiten in Parijs.³³

De periode rondom de verschijningen wordt gekenmerkt door armoede, tekort aan voedsel en conflicten met de autoriteiten. Harris benadrukt dat het verkeerd is om te denken dat de sociale context een uitleg is van waarom de verschijningen juist op dat tijdstip en op die plek plaats vonden.³⁴ De armoede en crisissituatie zijn geen verklaring voor de verschijningen, maar zijn daarentegen wel een verklaring voor hoe de mythologische verschijningen door de gelovigen bekeken en geïnterpreteerd werd. Het was volgens de inwoners een gave dat Maria verscheen aan hen die zo arm waren en dit konden gebruiken in hun strijd tegen de hongersnood. Dit is volgens Harris een verklaring waarom spiritualiteit en commercie vanaf het begin samengaan in Lourdes.³⁵

---

³¹ <http://www.nrcboeken.nl/recensie/lopend-naar-de-verlossing>, Jan Bank, *Lopend naar de verlossing. Bedevaarten en processies*, 20 maart 2011.

³² Ibidem.

³³ Ruth Harris, *Lourdes. Body and Spirit in the Secular Age* (Bath 1999), 3-9 en 110-111.

³⁴ Idem, 31-32.

³⁵ Ibidem.

De cultureel antropoloog Marcel Oomen heeft onderzoek gedaan naar de ontwikkeling van de bedevaart naar Mortsels-Bohan in België. De bedevaart is ontstaan rondom de ziener Leon Theunis, een katholieke telefoonbediende uit Mortsels die claimde in de jaren 1972 en 1973 meerdere malen bezocht te zijn door Maria. In een korte tijd creëerde Theunis een groep volgers om zich heen die zich inzette voor de bouw van een kapel in Bohan, de plaats waar Maria verscheen. De verschijningen zijn echter nooit erkend door de kerk en de volgelingen van Theunis werden beschouwd als een aparte sekte.³⁶ Oomen past in zijn onderzoek naar de ontwikkeling van de cultus vier voorwaarden toe, overgenomen uit onderzoek van de socioloog Layendecker, die van belang zijn in de ontwikkeling van religieuze groeperingen.³⁷

De eerste voorwaarde is rekrutering. Er moet werving plaats vinden van mensen die geloven in het woord van de ziener(es) en bereid zijn zich voor de nieuw gevormde cultus in te zetten.³⁸ De tweede voorwaarde is onderlinge communicatie. Dit houdt volgens Oomen in dat er een kerngroep moet ontstaan die veel contact met elkaar hebben. In de loop van de tijd zullen pelgrims die met regelmaat naar het bedevaartsoord gaan, elkaar kennen en zich verbonden voelen met elkaar.³⁹ Onderlinge communicatie kan ook plaatsvinden doormiddel van het uitgeven van tijdschriften en tegenwoordig uiteraard ook via het internet.

De derde voorwaarde voor de ontwikkeling van een pelgrimage is het verkrijgen van materiële middelen om het bedevaartsoord op te zetten, te onderhouden en uit te bouwen. De groei van materiële middelen gebeurt meestal in de vorm van offers en giften van de pelgrims, die vaak verzocht worden een bijdrage te leveren tijdens de bedevaart.⁴⁰ Als vierde voorwaarde noemt Oomen sociale controle, die hij opsplitst in drie categorieën: De media, de burgerlijke overheid en de kerkelijke overheid.⁴¹ Controle van de media kan van groot belang zijn voor het bekend worden van een bedevaartsoord. Een goed voorbeeld hiervan is het bovengenoemde Lourdes, een plaats die nationale bekendheid verwierf door de aandacht die de plaats kreeg van de journalist Louis Veuillot.⁴²

Aandacht van de politieke autoriteiten is van belang voor het bouwen van kerken, verwerven van terrein, vergunningen en al dat soort zaken. De politieke autoriteit kan ook tegenwerken, bijvoorbeeld in Lourdes waar de grot vlak na de verschijningen door de

---

³⁶ Marcel Oomen, *Maria verscheen in Vlaanderen. Een onderzoek naar het ontstaan van een bedevaart in België* (Amsterdam 1981) 7-14. 63-65.

³⁷ Leonardus Layendecker, *Religie en conflict: de zogenaamde sekten in sociologisch perspectief* (Meppel 1967).

³⁸ Oomen, *Maria verscheen in Vlaanderen*, 63-65.

³⁹ Idem, 65-67.

⁴⁰ Idem, 67-69.

⁴¹ Idem, 69.

⁴² Ruth Harris, *Lourdes. Body and Spirit in the Secular Age* (Bath 1999), 110-111.

overheid werd afgesloten om zo de bevolking beter te kunnen controleren. In het onderzoek van Oomen blijkt dat ook de volgelingen van Theunis werden tegengewerkt, het duurde lang voordat zij toestemming kregen een kapel te bouwen op de weg naar Bohan. De overheid werkte hen tegen omdat ze geen helpende hand wilden zijn in de uitbreiding van een devotie waar de kerk afkeurend tegenover stond.⁴³ Dit brengt ons bij de sociale controle van de kerkelijke overheid.

Erkenning van de kerk is belangrijk, zowel voor de vrijheid om als groepering een nieuwe vorm van devotie uit te mogen voeren, als voor de groei van een bedevaartsoord. De devotie rondom Leon Theunis werd door de kerk afgekeurd. Door de soepele houding die de lagere geestelijkheid in Mortsel-Bohan tegenover de gelovigen had konden ze op gemeentelijk niveau nog aardig hun gang gaan en werd de devotie niet volledig in de kiem gesmoord. Toch bleef de devotie vanuit de kerk gezien een aparte cultus die niet bevorderd mocht worden. Dit kan één van de redenen zijn dat de bedevaart van Mortsel-Bohan zo klein is gebleven als een aantal vaste gelovigen in Vlaanderen en het zuiden van Nederland.⁴⁴

1.4 Afsluiting

In dit hoofdstuk zijn vier werken besproken die van belang zijn voor het verdere onderzoek. Er werd besproken dat pelgrimage gebruikt wordt voor heling, het verkrijgen van kracht en religieuze verdieping. Tijdens de pelgrimage wordt de figuur Maria gebruikt om een eigen identiteit uit te dragen en om kracht te verzamelen. Deze concepten zal ik gebruiken als leidraad voor het uitwerken van mijn onderzoek naar pelgrimage in Banneux. In de analyse naar de onderzochte pelgrims zal naar voren komen of deze concepten daadwerkelijk de essentie van Mariapelgrimage omvatten.

In het volgende hoofdstuk zal ik de historische achtergrond van de Mariaverering en van Banneux uiteenzetten. Hierbij kijk ik eerst naar het hoe en wat van de Mariacultus, hoe deze is ontstaan en hoe dit in de loop van de tijd is ontwikkeld. Als tweede geef ik een historische achtergrond van de plaats Banneux en zijn omgeving. Gezamenlijk zullen deze delen een beter achtergrondbeeld geven van waarom en hoe Banneux gegroeid en waarom pelgrims naar dit bedevaartsoord toe (blijven) gaan. Het derde hoofdstuk zal ik besteden aan de ontwikkeling van het bedevaartsoord in Banneux. Voor een goed onderzoek naar de beleving van pelgrims is het belangrijk te kijken naar het ontstaan van het desbetreffende pelgrimsoord. Hierbij kijk ik speciaal naar wat er historisch en religieus gezien zo bijzonder is aan deze

---

⁴³ Harris, *Lourdes*, 72.

⁴⁴ Idem, 73-75.

specifieke plaats, welke gebeurtenissen er aan het ontstaan van het pelgrimsoord vooraf gingen en hoe zich dit in latere perioden verder ontwikkeld heeft. Het vierde hoofdstuk besteed ik aan een bespreking van de pelgrims die ik geobserveerd heb om op die manier een goed inzicht te geven van hoe de pelgrims tegen de bedevaart aankijken en wat voor waarde ze daar aan hechten. In het vijfde hoofdstuk van deze scriptie zal ik een analyse geven van de in het vierde hoofdstuk besproken observaties in Banneux en de interviews met de pelgrims. Aan de hand van deze analyse kan ik tot een conclusie komen over de beleving van gelovigen die op bedevaart gaan of zijn geweest naar Banneux en welke betekenis de pelgrims aan de bedevaart geven.

Hoofdstuk 2 Historische achtergrond

Maria werd door de genade van God na de Zoon boven alle engelen en mensen verheven als de allerheiligste moeder van God, die in de mysteries van Christus betrokken was: daarom wordt zij terecht door de Kerk met een bijzondere verering omringd. Inderdaad, vanaf de oudste tijden wordt de heilige maagd met de titel van 'Gods moeder' vereerd en tot haar bescherming nemen de gelovigen in al hun gevaren en noden hun toevlucht.⁴⁵

Het ontstaan van een pelgrimage gaat bijna altijd gepaard met een visioen, waarin Maria vraagt om de bouw van een schrijn, of waarin ze een verborgen beeld van haar openbaart, dat later het object van aanbidding wordt. De plaatsen waar Maria verschenen is, worden door de gelovigen beschouwd als plaatsen waar gebeden meer kans hebben om gehoord en verhoord te worden. Het maken van een pelgrimage naar de plaats van een verschijning is daarnaast belangrijk omdat het idee bestaat dat heiligheid blijft plakken en op die plaats opgenomen kan worden. Dit idee gaat gepaard met de theologische gedachte dat verlossing verbonden is met de gemeenschap van de heiligen, waarbij voordeel opgedaan kan worden door contact te hebben met 'voorbeeldchristenen.'⁴⁶

In de directe periode na het Tweede Vaticaans Concilie (1962-1965) werd aan Maria door de theologen geen aandacht besteed. Nadat paus Paulus VI en daarna paus Johannes Paulus II zelf stukken schreven over de maagd, werd de theologie rondom Maria weer gezien als een interessant vraagstuk.⁴⁷ Vanaf dat moment wordt Maria, in navolging van de ideeën van het concilie en de encycliek *Redemptoris Mater*, voorgesteld als model voor de kerk als het gaat om geloof en vereniging met Christus.⁴⁸

Vanaf de negentiende eeuw wordt Maria steeds meer gezien als een autonoom figuur, in plaats van altijd als moeder of bruid van Jezus. Maria wordt een persoon die zelf initiatief neemt ten behoeve van de mensheid. Vanaf die tijd gaan de verschijningen meestal gepaard met een waarschuwing voor de toekomst. Maria, als boodschapper van God, waarschuwt voor dreigend gevaar en belooft de gelovigen redding als ze hun leven beteren, door bijvoorbeeld

---

⁴⁵ Paulus VI, *Lumen Gentium, dogmatische constitutie over de kerk* (Hilversum 1967).

⁴⁶ Turner, *Image and Pilgrimage*, 203-205.

⁴⁷ Jan Hendriks, *Maria: Inleiding tot de katholieke leer over de moeder van de verlosser* (Assen 2008) 1.

⁴⁸ http://www.vatican.va/holy_father/john_paul_ii/encyclicals/documents/hf_jp-ii_enc_25031987_redemptoris-mater_en.html, Paus Johannes Paulus II, *Redemptoris Mater*.

veel te gaan bidden.⁴⁹ De nadruk kwam steeds meer te liggen op hoe Maria zichzelf inzet voor de mensheid en hoe ze ingrijpt als er economische en politieke dreigingen zijn.⁵⁰ In de Mariaverering zijn volgens Marina Warner twee constanten te ontdekken, namelijk haar rol als middelares en haar rol als moeder. Maria wordt beschouwd als een moeder van de mensen, een raadsvrouw die mededogen kent en die vriendelijk en vergevingsgezind is. In deze rol als waakster over alle mensen, wordt zij aangesproken als tussenpersoon en gezien als een brug tussen de aardse wereld en het hemelse paradijs.⁵¹

2.1 Mariaverschijningen

Het geloof in verschijningen is een belangrijk onderdeel van de verering van Maria. Eén van de redenen dat de verschijningen zo belangrijk zijn is dat deze een bewijs zijn van het idee dat Maria ingrijpt in de wereld en een rol heeft als middelares. Verschijningen van hogere wezens komen in vele culturen en religies voor. Binnen de katholieke context is Maria vele malen vaker verschenen dan enig andere heilige. Voornamelijk vanaf de elfde eeuw, toen de Mariadevotie begon te groeien, vonden er veel verschijningen plaats. Vanaf de zestiende eeuw was er een daling in het aantal verschijningen, maar vanaf de negentiende en twintigste eeuw is het aantal Mariaverschijningen weer exponentieel gegroeid.⁵²

De verschijningen vanaf de negentiende eeuw kennen naast temporale, ook geografische verschillen. Interessant is dat het aantal verschijningen per regio niet gekoppeld is aan de plaatsen waar de Mariadevotie het sterkst is: Hoewel de Mariacultus het meest floreert in Spanje en Italië, zijn er in Spanje naar verhouding weinig verschijningen. De meeste Mariaschrijnen in Spanje zijn opgedragen aan beelden of voorwerpen waarvan gedacht wordt dat ze iets geuit hebben, bijvoorbeeld een beeld dat gehuild of gepraat heeft. Het aantal verschijningen in de laatste twee eeuwen is het grootst in Italië, Frankrijk en katholiek Duitsland. De reden dat er veel minder verschijningen plaats hebben gevonden in Spanje, is volgens de historicus Michael P. Carroll een politieke. De kerk wilde daar namelijk heel sterk de autonomie in handen houden en keurde om die reden de wildgroei van schrijnen rondom wonderen af, behalve als er daadwerkelijk bewijs achtergebleven was die door iedereen aanschouwd konden worden, zoals beelden en schilderijen.⁵³

---

⁴⁹ Turner, *Image and Pilgrimage*, 149 & 203.

⁵⁰ Idem, 203.

⁵¹ Marina Warner, *De enige onder de vrouwen, De maagd Maria: mythe en cultus* (Amsterdam 1990) 333.

⁵² Sandra L. Zimdars-Swartz, *Encountering Mary, from La Salette to Medjugorje* (Princeton 1991) 4.

⁵³ Michael P. Carroll, *The Cult of the Virgin Mary, Psychological Origins* (Princeton 1986) 132-134.

De Heilige Maagd verscheen in de middeleeuwen over het algemeen aan belangrijke en vooraanstaande personen, zoals koninklijke figuren. Vanaf de negentiende en twintigste eeuw verscheen Maria juist vaak aan vrouwen en kinderen, een fenomeen dat voortkwam uit het idee dat vrouwen gevoeliger waren voor het bovennatuurlijke en dat kinderen dezelfde jeugdige onschuld bezaten als Maria. Deze ideeën zijn nieuw in de negentiende eeuw. Tot aan de achttiende eeuw werden kinderen niet als onschuldig beschouwd en vrouwen niet als gevoelig. Tot aan die periode, zo stelt de historicus en sexoloog Thomas W. Laqueur, werd de vrouw gezien als een ‘mislukte’ man, zonder de kenmerkende uitwendige geslachtsdelen.⁵⁴ In deze verticale hiërarchie werd de vrouw onder de man geplaatst. Vanaf de negentiende eeuw ontstond er een horizontale hiërarchie waarin de man en vrouw naast elkaar kwamen te staan. Juist de verschillen tussen de twee sexes werden steeds meer benadrukt, waaronder het idee dat de vrouwelijke sexe veel gevoeliger is dan de mannelijke.⁵⁵ Dit idee maakt onderdeel uit van de vaste kenmerken van de Mariaverschijningen in de negentiende en twintigste eeuw: Maria komt lieflijk en geruststellend over, vertoont een kinderlijke zuiverheid en is met een zachte straling omgeven.⁵⁶

Er was volgens Warner meestal sprake van een serie verschijningen, waarbij Maria zelf aangaf hoe vaak ze zou verschijnen.⁵⁷ Tijdens de laatste verschijning nam Maria vaak expliciet afscheid van de ziener. Daarnaast werd er vrijwel altijd verzocht om in Maria’s naam een schrijn te bouwen. Een Mariaverschijning is vrijwel altijd te plaatsen in een vaste lijn: Het begint met een visioen, welke leidt tot een heilig voorwerp, dit voorwerp leidt tot verering, welke leidt tot een schutsbeeld van een volk, natie of zaak. Hierin is een belangrijk patroon te ontdekken, namelijk dat een individuele ervaring langzaamaan wordt vertaald in een collectieve heilige gebeurtenis, waarmee een hele groep mensen (bijvoorbeeld een volk) als geheel worden gezegend.⁵⁸ Om deze reden vonden veel verschijningen plaats ten tijde van dreiging, zoals tijdens oorlogen of ziekteplagen, waarbij de verschijning diende om bescherming te bieden. Maria verscheen vaak als het ergens slecht ging en ze hard nodig was.⁵⁹ De vele verschijningen in de negentiende eeuw hadden bijvoorbeeld te maken met het feit dat, door de opkomst van het secularisme, men het gevoel had dat de kerk in een crisis verkeerde.

---

⁵⁴ Thomas W. Laqueur, *Making Sex: body and gender from the Greeks to Freud* (Cambridge 1990) 4-11.

⁵⁵ Ibidem.

⁵⁶ Warner, *De enige onder de vrouwen*, 350-351.

⁵⁷ Idem, 352-353.

⁵⁸ Ibidem.

⁵⁹ Ibidem.

Volgens Zimdars-Swartz verschijnt Maria over het algemeen aan een persoon die het zwaar heeft, ze verklaart de reden van het lijden en biedt een oplossing voor het probleem. Meestal is dit probleem de zondigheid van een hele gemeenschap, wat zich uit in het laten verslappen van de uit te voeren rituelen. De oplossing die Maria biedt voor het lijden dat hieruit volgt is vaak het (her)instellen van een devotieel ritueel, of het bouwen van een kapel waar rituelen uitgevoerd kunnen worden.⁶⁰ Een verschijning van Maria gaat om die reden vaak gepaard met een verzoek om een basiliek of kapel te bouwen. Het aanleggen van zulke gebouwen is ook bedoeld om de nieuwe vorm of nieuwe plaats van Mariadevotie te kunnen legitimeren.

De reden waarom Mariaverschijningen zo populair zijn geworden heeft volgens Zimdars-Swartz te maken met het feit dat er binnen het christelijke denken een opleving was in de interesse naar het bovennatuurlijke. Een andere reden is dat veel verschijningen onderdeel waren van een serie verschijningen en dat deze vaak publiek waren. Doordat Maria altijd meerder keren achter elkaar verscheen, ontwikkelden mensen een verwachtingspatroon, wat vaak het begin is van het zich verzamelen op de plaats om bij een nieuwe verschijning aanwezig te zijn. Door de verzameling van een grote groep mensen tijdens de volgende verschijningen kregen deze een publiek karakter, waarbij de aanwezigen weliswaar zelf Maria niet konden zien, maar door bepaalde tekenen wel haar aanwezigheid konden voelen.⁶¹

2.2 Mariapelgrimage

Het bezoeken van een plaats waar Maria is verschenen brengt een gelovige in contact met het goddelijke en de aanwezigheid van de Maagd roept op tot een dieper vertrouwen en geloof in de godsdienst.⁶² Om die reden zijn de plekken waar de Maagd verschenen is graag bezochte plaatsen onder de gelovigen. Vele verschijningsplaatsen zijn uitgegroeid tot bedevaartsoorden. De exponentiële groei van Mariabedevaartsoorden vanaf de negentiende eeuw kan verklaard worden in het licht van de sociale en politieke achtergrond.

De groei is volgens de Turners gekoppeld aan de politieke en theologische veranderingen die er vanaf de vijftiende eeuw plaats hebben gevonden.⁶³ In deze periode ontstond er kritiek op wat gezien werd als ‘misbruik’ van iconen. De beelden en afbeeldingen van heiligen werden gezien als representaties van de afgebeelde heilige en er werd geloofd dat de kracht van de heilige verbonden was met de desbetreffende afbeelding. Iconoclasme werd als

---

⁶⁰ Zimdars-Swartz, *Encountering Mary*, 8.

⁶¹ Idem, 5.

⁶² Warner, *De enige onder de vrouwen*, 351.

⁶³ Turner, *Image and Pilgrimage*, 140-144.

oplossing gezien, hiermee werd een eind gemaakt aan de - theologisch gezien - irrelevante volkse cultuur van iconenverering. Een groot nadeel was dat de analfabete massa, zonder deze beeldende religieuze herkenningspunten, geen verbinding mee vond met de geschreven theologie. Om die reden had het verbieden van iconen een averechts effect en werd er juist meer waarde aan de beelden gehecht.⁶⁴

De Turners stelling dat beelden of symbolen, naast de officiële interpretatie, ook altijd een operationele en positionele waarde hebben, die afhankelijk is van de historische en sociale context.⁶⁵ Als bijvoorbeeld een beeld of symbool van Maria centraal stond bij het overwinnen van een vijand of ontkomen aan een hongersnood, dan krijgt dat specifieke beeld een extra ‘persoonlijke’ betekenis. Om die reden bleef de innige relatie tussen de gelovigen en de beelden van Maria (en haar kind) bestaan. En het is die innige relatie, waarin er een soort evenwicht werd gevonden tussen theologische ideeën en traditionele gebruiken, die de basis is geweest voor de Mariapelgrimage in de middeleeuwen en die een opleving kreeg in de negentiende eeuw. De boodschap van Maria is in de negentiende en twintigste eeuw volgens Hermkens, Jansen en Notermans voornamelijk interessant voor de mensen van lagere komaf. Maria wordt beschouwd als hoedster van de zwakken en onderdrukten en de ontwikkeling van grote bedrijven en internationaal socialisme krijgen de schuld van de zonde van de mens. Uit meerdere studies is gebleken dat het voornamelijk gemarginaliseerde groepen zijn die op bedevaart gaan, zoals vrouwen, ouderen, zieken en sociaal zwakkeren.⁶⁶

Ondanks dat alle Mariapelgrimages overeenkomsten hebben, is elke pelgrimage ontstaan in een eigen specifieke geschiedenis en beïnvloed door de omgeving en door politieke, economische en ecologische factoren. Er zijn over de hele wereld een ontelbaar aantal Mariaschrijnen, waar bij slechts bij een klein percentage daadwerkelijk een pelgrimage is ontstaan. De verschijningen van Banneux vonden plaats in 1933 en hebben geleid tot de ontwikkeling van een populair bedevaartsoord. Om meer te kunnen zeggen over waarom dit bedevaartsoord populair heeft kunnen worden, zal in de volgende paragraaf de context van België en het katholicisme in de periode van de verschijningen besproken worden.

2.3 Katholicisme in België

In de tweede helft van de negentiende eeuw was de Katholieke Kerk sterk bezig een plek te vinden in de steeds moderner wordende samenleving. Aan het eind van de eeuw werd het

---

⁶⁴ Turner, *Image and Pilgrimage*, 140-144.

⁶⁵ Idem, 147-148.

⁶⁶ Hermkens, *Moved by Mary*, 4.

Vaticaan Concilie georganiseerd (1869-1870), om te bespreken hoe er moest worden omgegaan met de steeds rationalistischer denkbeelden in de Westerse wereld. Tijdens de derde zitting van het Concilie, op 24 april 1870, werd er gesproken over de verhouding tussen geloof en rede. Er werd vastgesteld dat de rede, die door de mens geschapen is, altijd ondergeschikt moet staan aan de ongeschapen waarheid van God.⁶⁷ Hiermee keerde de Kerk zich tegen het sterk opkomende liberale rationalisme, wat zich richtte op intellectuele en sociale vooruitgang. Volgens de Europese liberalen toonde de Kerk enorme tekortkomingen op het gebied van de waarheden modernisme en het kreeg vanuit deze hoek ook veel kritiek op zijn standpunten.⁶⁸ Binnen de Katholieke Kerk zelf leidde de dogmatische constitutie echter tot een heropleving van het geloof.

De heropleving van het katholicisme was goed te zien in België, waar de katholieken in de periode voor de Eerste Wereldoorlog bijna dertig jaar lang een onaantastbare machtspositie in hadden. De katholieke zuil zorgde ervoor in alle sociale sectoren en groepen aanwezig te zijn, om op die manier de gelovigen voor rationalisering en ontkerkelijking te beschermen. Naast dat alle sociale organisaties op deze manier binnen de kerkelijke invloedssfeer bleven, zorgde deze situatie ook voor de mogelijkheid om de katholieke politieke macht te verstevigen. Ondanks dat de katholieke partij een elite groep was, stemde het hun politiek ook af op de belangen van platteland. Op deze manier kon jaren lang ongestoord een conservatief politiek katholicisme worden gehandhaafd en werd het katholieke establishment gelijk gesteld aan de Belgische natie.⁶⁹

Al voor de afscheiding met het Verenigd Koninkrijk de Nederlanden in 1830 kwam in België industrialisatie opzetten. Hiermee was België een voorloper in de industriële revolutie van de negentiende eeuw, die gekenmerkt werd door ontkerkelijking, modernisering en secularisatie.⁷⁰ De Kerk zette zich in voor de arbeiders, wat werd uitgedragen in het door paus Leo XIII in 1891 geschreven encycliek *Rerum Novarum*. In dit progressieve werk wordt het socialisme verworpen en wordt er een andere oplossing geboden voor het arbeidersvraagstuk en de maatschappelijke strijd die de arbeiders voeren.⁷¹ Er wordt gepleit voor rechtvaardigheid, eerlijk loon en solidariteit voor de armen. Het encycliek was een zeer vernieuwend stuk waarin een sociale katholieke leer naar voren wordt gebracht.

---

⁶⁷ Heinrich Ott, *De leer van het eerste Vaticaans Concilie: Een evangelisch commentaar* (Nijkerk 1964) 10.

⁶⁸ Edward Norman, *De Rooms-Katholieke Kerk. Een geïllustreerde geschiedenis* (Tielt 2007) 144-146.

⁶⁹ Els Witte, *Politieke geschiedenis van België. Van 1830 tot heden* (Antwerpen 1997) 133-135.

⁷⁰ Ibidem.

⁷¹ Leo XIII, *Rerum Novarum* (Hilversum 1967) 1-3 en 14-20.

Hoewel de katholieken de politieke macht hadden in de periode voor de Eerste Wereldoorlog, zet de ontkerkelijking zich in de Waalse industriële centra gestaag door.⁷² Tijdens het interbellum, de periode tussen beide Wereldoorlogen, verliest de Katholieke Kerk aan macht in België. De maatschappij krijgt een sterk klassenkarakter, waarbij de arbeiders zich organiseren en steeds meer los van de Kerk gaan bewegen. In de politiek verliest de katholieke partij, die ondertussen sterk verdeeld is, zijn meerderheidspositie. De Kerk richt zich daarna sterk op het onderwijs, sociale organisaties, gezondheidszorg, radio, sport en ontspanning. Op die manier kon de katholieke zuil, ondanks verliezen in de politiek, toch groeien en macht in de samenleving behouden.

Hoewel in de eerste helft van de twintigste eeuw kinderen nog altijd gedoopt werden, verloren velen interesse in het katholicisme vanaf het moment dat ze aan het werk gingen. Voornamelijk in Wallonië, een gebied dat veel sneller industrialiseerde dan Vlaanderen, gingen arbeiders steeds meer op in de seculiere werksfeer. De nasleep van de Eerste Wereldoorlog had enorme sociale en psychologische gevolgen. Volgens de katholieke gelovigen was het terugdraaien van de secularisatie de beste manier om uit de toen heersende crisis te klimmen. Paus Pius XI (1922-1939) deed er in deze periode alles aan om secularisering van het openbare leven tegen te gaan.

In de strijd om ‘verloren’ Katholieken terug te winnen werden verschillende methodes gebruikt om snel toegang krijgen tot de werkende klasse.⁷³ Het doel was verloren zielen terug te winnen, in plaats van het verkrijgen van nieuwe zielen. Een andere manier om de gesecculariseerde arbeiders terug te winnen was theologische innovatie. Onder Pius XI werd het idee ingesteld dat christenen, in plaats van het goddeloze liberalisme te omarmen, moesten werken om een maatschappij te creëren waar de christelijke waarden en ideeën centraal zouden staan. Een tweede wereldwijde oorlog zou alleen voorkomen kunnen worden als er een nieuwe christelijke sociale harmonie zou worden bereikt.⁷⁴ De ideeën van Pius XI zijn een voortzetting van de ideeën van het Eerste Vaticaans Concilie. De innovatie zorgde niet voor een groei van het aantal gelovigen, maar wel voor een intenser geloofsgevoel bij de reeds bestaande Katholieken.

Opmerkelijk is dat in de periode van ontkerkelijking de Mariaverering juist opbloeit. Hoewel de behoefte aan de sociale structuur die de Kerk te bieden had afnam, groeide volgens

---

⁷² Witte, *Politieke geschiedenis van België*, 137.

⁷³ Gerd-Rainer Horn, *Western European Liberation Theology – The First Wave (1924-1959)* (Oxford 2008) 10.

⁷⁴ Idem, 56-57.

Zimdars-Swartz de interesse in het bovennatuurlijke.⁷⁵ Door de individualisering van het geloof kon juist de Mariacultus groeien. Daarnaast kan de bloei van het aantal verschijningen van Maria in die periode volgens Warner gezien worden als een reactie op het secularisme en de daarbij horende crisis van de kerk.⁷⁶

2.6 Afsluiting

Onder invloed van vele factoren is er vanaf het begin van de jaartelling een bloeiende Mariacultus ontstaan. Tot aan de dag van vandaag wordt Maria op vele manieren en door vele gelovigen vereerd. Zoals hierboven genoemd was er vanaf de negentiende eeuw sprake van een heropleving van het geloof. Hierdoor werden gelovigen gesterkt in hun strijd tegen liberale wereldbeelden. Voor het geloof in Maria(verschijningen) is het idee dat de rede ondergeschikt staat aan Gods waarheid essentieel. Een heropleving van dit idee kan daarom mede een oorzaak zijn van een heropleving van pelgrimages en het aantal Mariaverschijningen in de negentiende en twintigste eeuw. In het volgende hoofdstuk zal ik een bespreking geven van het bedevaartsoord in Banneux N. D., om in de laatste twee hoofdstukken een analyse te kunnen geven van de verering van Maria in de praktijk en de beleving van de gelovigen die op pelgrimstocht gaan.

---

⁷⁵ Zimdars-Swartz, *Encountering Mary*, 5.

⁷⁶ Warner, *De enige onder de vrouwen*, 350-351.

Hoofdstuk 3 Banneux

Met moederlijke liefde draagt zij zorg voor de broeders van haar Zoon die nog op pelgrimstocht zijn en in gevaren en angsten verkeren, totdat zij het gezegend vaderland bereiken. Daarom wordt de heilige maagd door de Kerk aangeroepen onder de titels van voorspreekster, helpster, bijstand, middelares.⁷⁷

In 1933 verscheen de Maagd Maria acht keer in Banneux. De zieneres van de Maagd was het meisje Mariette Beco. Vanaf het jaar van de verschijningen tot nu is de plaats van de verschijningen, bij de bron en de kapel, uitgegroeid tot de grootste bedevaartsplaats van België. In dit hoofdstuk worden de verschijningen besproken, waarna ingegaan wordt op de verdere ontwikkeling van het bedevaartsoord. Voor de algehele beeldvorming volgt nu eerst een tour door het heiligdom.

Afb. 1 Het huis van de familie Beco

3.1 Grand Tour

Als men vanuit het dorp Banneux bij het bedevaartsoord arriveert komt men, langs de souvenirwinkeltjes, op het heiligdom. Vanaf de toegang tot het domein, is na ongeveer vijftig meter aan de linkerkant de verschijningskapel te vinden (Terug te zien op het plattegrond van het heiligdom: Afb. 3, nummer 1). De verschijningskapel is op verzoek van de Maagd in de tuin van de familie Beco gebouwd. In dit kleine kapelletje hangt een groot drieliuk, met

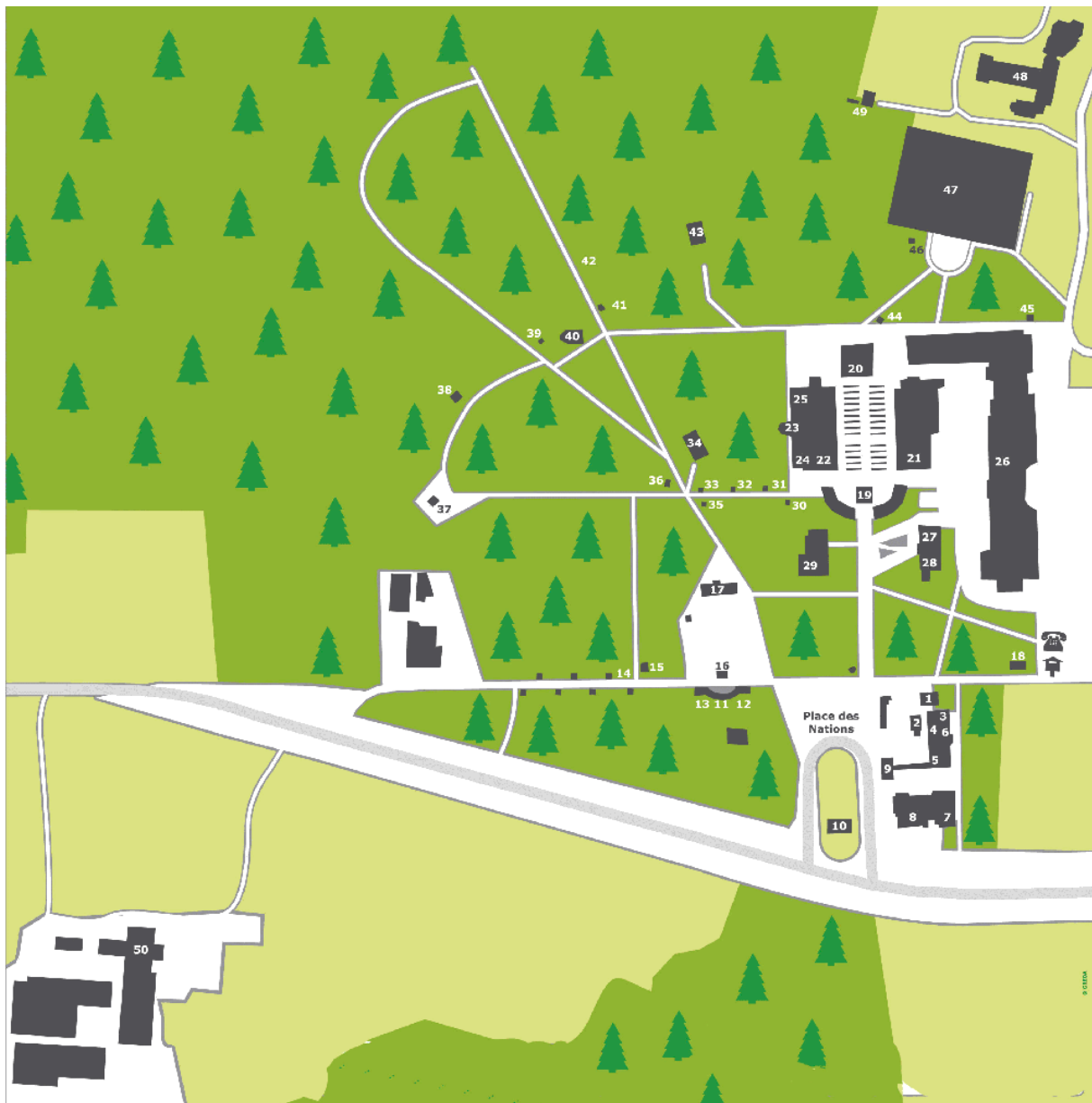

Afb. 2 Het drieliuk met Maria en een knielende Mariette

daarop Maria en een knielende Mariette. Het doek is geschilderd door Leon Jamin, de oom van Louis Jamin, die ten tijde van de verschijningen kapelaan was in Banneux. Volgens de overlevering heeft Mariette zelf aanwijzingen voor de afbeelding van Maria gegeven. Om die reden gaat men er vanuit dat Maria er daadwerkelijk op die manier uitzag toen ze aan Mariette verscheen.

---

⁷⁷ Paulus VI, *Lumen Gentium*, dogmatische constitutie over de kerk (Hilversum 1967) 69.

Afb. 3 Plattegrond van het heiligdom

Vlak naast de verschijningskapel staat het originele huis van de familie Beco (Afb. 3, nummer 2), een klein vierkant huisje waar nu een oude Koreaanse zuster woont. Op het pleintje voor de kapel staan banken, waar pelgrims kunnen bidden met hun gezicht gericht op de verschijningsplaats. Aan de andere kant van het pleintje is de kaarsenkapel, waar mensen een kaarsje kunnen branden. Terug op het hoofdpad, is het nog ongeveer honderd meter naar de bron (Afb. 3, nummer 16). Op deze weg is op drie plaatsen het wapen van Banneux afgebeeld, op deze plekken heeft Mariette geknield op weg naar de bron.

Rondom de bron is tegenwoordig een monument gebouwd. Op dit monument staat een beeld van Maria zoals ze verscheen aan Mariette. Bij de bron hangt een chronogram, waar in

het Latijn op staat: “Jezus Christus is de enige bron, en Maria opent ons de toegang.” Op het bekken waarin de pelgrim zijn handen kan steken, staat in het Frans geschreven: “Was uw handen in het water.” Aan beide zijden van het monument zijn kraantjes te vinden om flesjes te kunnen vullen met het water uit de bron. Er zijn bankjes geplaatst aan de overzijde van de weg, recht tegenover de bron, om pelgrims de mogelijkheid te bieden te gaan zitten en in stilte naar de bron te kijken.

Afb. 4 De bron

Direct rechts van de ingang tot het heiligdom bevindt zich de hospitaliteit (Afb. 3, nummer 26), een groot gebouw waar bedevaartsgroepen kunnen verblijven. Als je daar naar toe loopt en links afslaat, kom je op een groot plein, waar een twee meter hoog beeld staat van de “Maagd der Armen” in een zegenende houding. Vanaf dit plein komt men op de Esplanade, een grote open ruimte met bankjes en een altaar waar diensten in de openlucht gegeven kunnen worden. Aan weerszijden van de Esplanade bevinden zich kerken. Achter de Esplanade en Hospitaliteit bevindt zich de grootste kerk van het heiligdom. Dit is de ‘Kerk de Maagd der Armen’ (Afb. 3, nummer 47), welke voor het eerst gebruikt werd toen Paus Johannes Paulus II op visite kwam in 1985.⁷⁸ De kerk heeft het meeste weg van een enorme gymzaal en er kunnen ongeveer vijfduizend mensen in. In de grote kerk worden tegenwoordig de meeste algemene missen gehouden die voor iedereen toegankelijk zijn.

Het terrein van het heiligdom bestaat verder uit een parkachtig gebied en langs de verschillende paden zijn allerlei kapelletjes, beelden en altaren te vinden. Achterin het park is de kruisweg (Afb. 3, nummer 42), die naast de standaard veertien, twee extra staties heeft: Het Laatste Avondmaal en de verrijzenis. De route begint en eindigt bij de Sint Michaëlskapel (Afb. 3, nummer 40). Deze kapel werd in 1960 geschonken door Konrad Adenauer, de eerste bondskanselier van West-Duitsland. De kapel is een exacte replica van een kapel in Rhöndorf (Duitsland), waar Adenauer vandaan kwam. In de originele kapel in Duitsland werd tijdens de Tweede Wereldoorlog elke dag de rozenkrans gebeden voor alle krijgsgevangenen. Om die reden is de St. Michaëlskapel in Banneux een plaats geworden om te bidden voor slachtoffers van oorlogen en voor vrede in alle naties.⁷⁹

⁷⁸ Auguster Reul, *Banneux. De Maagd der Armen* (Wezet 2008) 39.

⁷⁹ Idem, 65.

3.2 De verschijningen van Banneux

Maria verscheen in het jaar 1933 in totaal acht keer aan Mariette Beco, de eerste verschijning vond plaats op 15 januari. Volgens de overlevering kijkt Mariette die avond door het venster om te zien of haar broertje al thuis komt. Ze ziet hem nog niet aankomen, maar ziet in plaats daarvan wel een vrouwelijke gedaante in te tuin. Mariette roept haar moeder, die slechts een lichtgevende gestalte ziet en het Mariette belet om naar buiten te gaan. Het volgende moment is de gedaante alweer verdwenen. Tijdens de tweede verschijning, die plaats vindt op 18 januari, spreekt de vrouw voor het eerst. Terwijl Mariette 's avonds buiten de rozenkrans bidt, wordt zij door de verschijning geroepen en naar een bron vlakbij het huis geleid. Daar zegt de vrouw: "Steek uw handen in het water" en: "Deze bron is mij voorbehouden. Goede avond, tot ziens."⁸⁰

Direct de volgende dag, 19 januari, verschijnt de lichtgevende dame alweer. Mariette vraagt haar: "Wie bent u, Mooie Dame?" En de reactie is: "Ik ben de Maagd der Armen," waarna Mariette weer naar de bron geleid wordt. Als het meisje vraagt waarom deze bron voor haar is voorbehouden antwoordt de dame: "Voor alle Naties.. voor de zieken. Ik zal voor je bidden, tot ziens." De volgende dag verschijnt Maria wanneer Mariette op het tuinpad geknield aan het bidden is. Mariette vraagt aan haar wat ze verlangt en de dame antwoordt: "Ik zou een kleine kapel willen." De vijfde verschijning vindt bij de bron plaats op 11 februari. Maria zegt tegen Mariette: "Ik kom het lijden verlichten."⁸¹

De kapelaan van Banneux, Jamin, vraagt Mariette om Maria de eerst volgende keer om een teken te vragen. Als de dame een aantal dagen later, op 15 februari, weer verschijnt vraagt Mariette daar dan ook om. Het antwoordt luidt: "Geloof in mij, ik zal in u geloven." Dan vertrouwd ze Mariette een geheim toe en sluit af met de woorden: "Bid veel. Tot ziens." De zevende maal dat de vrouw verschijnt, op 20 februari, gebeurt dit weer terwijl Mariette in de tuin de rozenkrans bidt. Onder het bidden loopt ze de tuin uit, het pad af richting de bron. Onderweg knielt ze tweemaal en bij de bron blijft ze bidden. Naderhand vertelt ze dat de vrouw tegen haar zei: "Mijn lief kind, bid veel."

De laatste verschijning vindt plaats op 2 maart, twee zusters die op de bewuste avond aanwezig waren schreven daar het volgende over op: 'Nadien heeft zij ons met de grootste eenvoud verteld wat Onze-Lieve-Vrouw haar had gezegd: "Ik ben de Moeder van de Verlosser, Moeder van God. Bid veel." Ze zei nog dat Onze-Lieve-vrouw haar de handen had opgelegd en na een zegenend gebaar had gezegd: "Vaarwel!'. In vrijwel alle beschrijvingen

---

⁸⁰ P. Ploumen s. j., *De boodschap van Maria de Maag der Armen* (Maastricht 1945).

⁸¹ Ibidem.

van de verschijningen in Banneux wordt er tot slot aan toegevoegd dat Mariette later zei dat Onze-Lieve-Vrouw slechts één woord teveel had gezegd, namelijk ‘Vaarwel!’ Verder wordt er bij verteld dat Mariette, die voorheen niet erg religieus was, na de verschijning ter communie is gegaan en vanaf toen veel is gaan bidden.⁸²

De verschijningen aan Mariette passen in het vaste stramien zoals dat uiteen werd gezet in het vorige hoofdstuk. Maria verscheen aan een kind, ze kwam lieflijk en geruststellend over, er was sprake van een serie verschijningen en Maria nam bewust afscheid van de zieneres tijdens te laatste verschijning. Een ander belangrijk vast element dat ook bij deze verschijningen plaatsvond was het verzoek om een kapel te bouwen.

3.3 De boodschap van Banneux

In de vroege periode van het bedevaartsoord ligt de focus van de boodschap voornamelijk op de woorden die Maria sprak: de armen, de zieken, het bidden, de kapel en de bron. Er ontstaat een verering rondom de verschijningskapel en de bron, waarbij het bidden centraal staat.⁸³ Tijdens de oorlogsjaren begint de theoloog P. Pierre Scheuer met het bestuderen van de bronnen over Banneux. In zijn uitleg van de verschijningen komt de focus meer op de bewegingen van Maria te liggen. De tocht die Maria en Mariette tijdens de verschijningen maken, van het huis naar de bron, zijn volgens Scheuer een weergave van de tocht die een gelovige maakt op weg naar Jezus. Tijdens het lopen naar de bron valt Mariette tot twee keer toe op haar knieën. Deze actie symboliseert de tegenslagen en ontmoedigen die de mens tijdens het leven over zich heen krijgt.

P. Ploumen, S.J., van het broederschap van het Heilige Kruis te Maastricht schreef in 1945 een boekje over de boodschap van de Maagd der Armen. Ook Ploumen expliciteert de boodschap dat er veel en intens gebeden moet worden, om daarmee God te eren en vergiffenis voor de begane zonden te vragen. Daarnaast benadrukt Ploumen dat Maria de moeder van God is en de lijdensweg die zij om die reden heeft moeten ondergaan. Alle gelovigen zijn leerlingen van Jezus, maar ook kinderen van Maria. Om gelijk aan hen te worden moet eenzelfde lijdensweg gegaan worden. Op deze tocht naar Jezus zal Maria de gelovigen troosten en bijstaan als moeder en als middelares.⁸⁴

Daarnaast is het internationale karakter erg van belang in de boodschap van Banneux. Maria geeft in haar woorden aan dat zij er is voor alle naties, voor alle gelovigen over de hele

---

⁸² L. Wuillaume s.j., *Banneux. Boodschap voor onze tijd* (Banneux 1996) 31-34.

⁸³ Idem, 39.

⁸⁴ Ploumen, *De boodschap*.

wereld. Het internationale karakter van de boodschap wordt sterk benadrukt in het bedevaartsoord. Dit komt naar voren in bijvoorbeeld de internationale mis (een mis in meerdere talen), de vele schrijntjes gedoneerd door pelgrims uit andere landen en het plein van de Verenigde Naties, een plein waar de vlaggen van allerlei landen te zien zijn.

3.4 De verschijningen in hun sociale context

De verschijningen en de boodschap die daarbij hoorde paste precies in de tijdsfeer. In de jaren twintig en dertig ontstond er in de Verenigde Staten en Europa een enorme economische crisis. Door de beurskrach in 1929 en de depressie die daarop volgde, was er een flinke toename in het aantal werklozen. Het geld werd minder waard, waardoor veel mensen niets meer hadden om uit te geven. De economische problemen begonnen in België al rondom het jaar 1885. Loondalingen en een stijging in de werkloosheid als gevolg van de industrialisering zorgden voor een ontevreden arbeidersklasse. Deze ontwikkelingen duiden het begin aan van een periode van industrialisatie, armoede en sociale ongelijkheid.

Twee jaar voordat de verschijningen plaatsvonden verscheen het encycliek *Quadragesimo Anno* (veertig jaar later), geschreven door Paus Pius XI, een vervolg op het in 1891 verschenen sociale encycliek *Rerum Novarum* (Over nieuwe dingen). *Quadragesimo Anno* was een poging om mensen bewust te maken van de armoede en sociale onrechtvaardigheid die er op dat moment in de westerse wereld heerste. Daarnaast werd er een oproep gedaan naar sociale actie om klassenverschillen kleiner te maken en de welvaart beter te verspreiden over de gehele bevolking.⁸⁵ In de periode van de verschijningen in Banneux is armoede duidelijk een actueel onderwerp, zowel binnen de Katholieke Kerk, als in de Belgische samenleving. Het grootste gedeelte van de bevolking leefde onder de armoedegrens, ook Banneux was een gebied waar weinig welvaart te vinden was. Dat in een dergelijke omgeving en in deze specifieke periode de armen worden aangesproken door Maria is niet zo vreemd. Het idee dat de Maagd het lijden van de armen zal komen verlichten is een boodschap die op dat moment het grootste gedeelte van de bevolking aanspreekt.

De verschijningen vonden plaats in een tijd dat steeds meer arbeiders zich niet meer geroepen voelden naar de mis te gaan. Hoewel het katholicisme nog steeds in veel lagen van de bevolking invloed had, verloor de Kerk langzaam grip op de steeds meer seculier wordende arbeidersklasse. Een voorbeeld hiervan is het gezin Beco. De vader van Mariette wordt omschreven als een harde werker, die geen tijd heeft met zijn gezin naar de kerk te

---

⁸⁵ http://www.vatican.va/holy_father/pius_xi/encyclicals/documents/hf_p-xi_enc_19310515_quadragesimo-anno_en.html, *Quadragesimo Anno*, Pius XI.

gaan. Om deze reden gingen de kinderen Beco niet trouw naar de zondagschool en werden ze niet onderwezen in het katholieke geloof. Zoals in het vorige hoofdstuk verteld, deed de Kerk verwoedde pogingen om de gelovigen bij zich te houden. Door theologische vernieuwingen en via sociale controle (door de vele Katholieke organisaties binnen een Katholieke zuil), probeerde de Kerk gelovigen te behouden.

Historisch gezien is Maria relatief vaak verschenen op plaatsen en tijden waarin er behoefte was aan een heropleving van het geloof. Volgens Warner is er tijdens de verschijningen meestal sprake van zondigheid van de gemeenschap en verloedering van het uitvoeren van de religieuze rituelen. Het (her)instellen van een devotieel ritueel wordt als oplossing geboden voor de te overwinnen crisis.⁸⁶ Een verschijning van Maria kan in zo'n geval gezien worden als een oproep voor de gelovigen om actiever te worden in het belijden van het geloof. Op deze manier wordt de boodschap van Maria gebruikt om mensen weer een intensere geloofsbeleving te laten hebben.

In het eerste hoofdstuk werd gesteld dat de sociale context een verklaring kan zijn voor hoe de mythologische verschijning door de gelovigen bekeken en geïnterpreteerd werd. Het gevoel dat de Kerk aan macht verloor in de samenleving werd niet alleen door de kerk zelf opgemerkt, maar natuurlijk ook door de gelovigen zelf. Het besef, in een kleine gemeenschap zoals Banneux, dat hun wereldbeeld aan het veranderen is en de behoefte aan houvast die dit gevoel met zich meebrengt, kan hebben geleid tot de welwillendheid in het beschouwen van de verschijningen als een redding. Deze situatie hangt natuurlijk wel af van in hoeverre de ontwikkeling van industrialisatie en modernisatie, die voornamelijk plaatsvond in de grote steden zoals Luik, al was doorgedrongen tot de kleinere dorpen rondom.

Een andere reden dat de boodschap van Banneux in die tijd aanspreekt is de dreiging van oorlog die er op dat moment heerst. In de Eerste Wereldoorlog was Banneux vernietiging bespaard gebleven, terwijl de omliggende dorpen niet zo gelukkig waren. Volgens de inwoners van Banneux was de redding te danken aan Maria, zij werd tijdens de dreiging van vernietiging dagelijks aangeroepen in gebed om het dorp te beschermen. Toen het dorp inderdaad gespaard bleef, waren de bewoners zo dankbaar dat zij de naam van het dorp veranderden in Banneux Notre Dame. Dit geeft allereerst dat het dorp voor de verschijningen al een band had met Maria, iets wat aanduidt dat de mensen open stonden voor een verschijning van de Maagd. Het geeft als tweede aan dat, met de dreiging van een nieuwe oorlog, het een logische stap was om opnieuw het gezicht naar Maria te keren. Dat Maria in

---

⁸⁶ Warner, *De enige onder de vrouwen*, 352-353.

Banneux verschijnt ten tijde van dreiging past in de vaste lijn die bij veel verschijningen terugkomt. Hierbij wordt een individuele ervaring vertaald in een collectieve heilige gebeurtenis, waarmee een hele groep mensen als geheel wordt gezegend en beschermd.

Tijdens de verschijningen in 1933 geeft Maria aan dat zij er is voor alle naties, dat haar boodschap de landsgrenzen overschrijdt. Dit is een boodschap dat alle volkeren zich moeten verzamelen, het is een oproep tot wereldvrede. De Tweede Wereldoorlog en alle onmenselijkheden die daarin plaatsvinden is een belangrijke reden waarom de boodschap van Maria ook in de jaren volgend op de verschijningen gelovigen blijft aanspreken. Dat de plaats en de boodschap de mensen aanspreekt is een belangrijk punt om een verschijningsplaats tot een bedevaartsoord te zien worden.

3.5 Ontwikkeling van het bedevaartsoord

Gezien de armoede, modernisatie en oorlogsdreigingen is het aannemelijk dat de gelovigen in en rondom Banneux in de periode van de verschijningen open stonden voor een mythische boodschap. De welwillendheid om de verschijningen te accepteren en te interpreteren als een boodschap voor alle gelovigen is de eerste voorwaarde die Oomen stelt voor de ontwikkeling van een bedevaartsoord. Al tijdens de verschijningen raken mensen in de buurt geïnteresseerd in de gebeurtenissen en komen bij Mariette kijken. Hoewel dit niet in zulke grote getale gebeurt als tijdens de verschijningen van Lourdes, leidt het toch al gauw tot een vaste kern gelovigen die zich inzetten voor de bouw van de kapel en beheer van de bron.

Een andere belangrijke voorwaarde die Oomen noemt is sociale controle door de media, de burgerlijke overheid en de kerkelijke overheid. De media en de politieke autoriteiten hebben in de ontwikkeling van Banneux geen specifieke rol gespeeld. Het belangrijkste was dat ze geen grote tegenstand hebben geboden in de groei van het bedevaartsoord. In het geval van Banneux was voornamelijk erkenning van de kerkelijke autoriteiten belangrijk, aangezien daar autoriteit aan verleend kon worden en omdat dit naamsbekendheid creëerde.

Het eerste belangrijke ijkpunt is de inwijding van de Verschijningskapel, welke plaatsvindt op 15 augustus 1933. De inwijding van de kapel werd verzorgd door de kapelaan Jamin van Banneux. De erkenning was een ijkpunt omdat het vanaf dat moment ‘geoorloofd’ was om op die plaats te bidden en missen te houden. Het volgende ijkpunt is officiële erkenning van de Kerk. Ten tijde van de verschijningen was Mgr. Kerkhofs bisschop van het bisdom Luik. In het jaar 1942 erkent de bisschop de verering van Maria in Banneux en in mei 1943 gaat hij officieel op bezoek bij het bedevaartsoord. Zes jaar later, op 22 augustus 1949, erkent Mgr.

Kerkhofs het bovennatuurlijke karakter en daarmee de echtheid van de verschijningen. Deze erkenning is zeer belangrijk geweest voor de groei van Banneux.⁸⁷

De laatste twee voorwaarden die door Oomen benoemd werden zijn onderlinge communicatie en het verkrijgen van materiële middelen. Al vanaf het begin van het bedevaartsoord kwamen de gelovigen niet alleen vanuit België, maar ook uit Duitsland en Nederland. Voor zowel het verbreden van de contacten als het onderhouden ervan is communicatie essentieel. Tegenwoordig wordt dit contact onderhouden door een tweemaandelijks tijdschrift en een website, maar bijvoorbeeld ook via de telefoon en de post. De overste van de hospitaliteit van Banneux heeft een nauw contact met veel van de pelgrims die regelmatig in het bedevaartsoord komen. Mocht er iets met een van hen aan de hand zijn, of ze nou in Nederland, Duitsland of zelfs Italië wonen, dan neem de zuster telefonisch contact met hen op. Daarnaast heeft de hospitaliteit ook schriftelijk contact met de steeds terugkerende pelgrims.

De website van Banneux is in vier talen te bekijken en is belangrijk voor het internationaal bereiken van de gelovigen. Op de website wordt specifiek gevraagd om steun in de vorm van geld: ‘Het heiligdom leeft enkel en alleen van de vrijgevigheid van de bedevaarders. Help ons opdat we gastvrij kunnen blijven.’⁸⁸ Ook in het bedevaartsoord zelf wordt om offers gevraagd. Bij het branden van kaarsjes wordt bijvoorbeeld een tegenprestatie verwacht. Daarnaast betalen de pelgrims zelf (een gedeelte van) de onkosten voor de reis en het verblijf in Banneux.

3.6 Banneux nu

Toen ik voor mijn onderzoek in Banneux kwam, werd ik ontvangen door rector Palm. De rector werkte op dat moment ongeveer twee en een half jaar in Banneux en heeft de leiding over alle medewerkers, zowel de pastorale, als de gewone medewerkers (schoonmakers, tuinmannen, koks, etc.). De hospitaliteit staat onder leiding van zuster Marie Thérèse, waarbij ze hulp krijgt van twee andere zusters. Marie Thérèse werkt ongeveer vijftien jaar in Banneux en is daarvoor uit Kongo over gekomen. Samen met de andere zusters woont zij in het privégedeelte van de hospitaliteit. Marie Thérèse verwelkomt de pelgrims, doet de administratie en regelt het huishouden.

Het hele bedevaartseizoen door zit er wel een groep pelgrims in de hospitaliteit, die dan meedoen aan een zogenaamd triduüm. Een triduüm is een de driedaagse bedevaart die

---

⁸⁷ Auguste Reul, *Banneux. De Maagd der Armen* (Wezet 2008) 17.

⁸⁸ <http://www.banneux-nd.be/nl/accueil.nl.htm>, *Steun ons*, 13 december 2010.

georganiseerd worden door plaatselijke comités en er worden jaarlijks tegen de vijftig van dit soort groepen, bestaande uit drie- tot vijfhonderd pelgrims, ontvangen in Banneux. De groepen komen uit verschillende landen, de meeste komen echter uit Frankrijk, België, Nederland, Duitsland en Italië. Daarnaast zijn op het heiligdom altaartjes te vinden van pelgrims die jaarlijks komen vanuit Armenië, Engeland, Vietnam, Oekraïne, Roemenië, China en Hongarije.

Jaarlijks wordt Banneux bezocht door ongeveer 700.000 pelgrims. Tijdens het bedevaartseizoen is er dagelijks een ziekenzegening in de kerk van de Maagd der Armen. De zegening vindt bij goed weer buiten plaats op de Esplanade. Op zondagochtend is er altijd een internationale Eucharistieviering, waarbij alle onderdelen in meerdere talen uitgevoerd worden. De Nederlandstalige missen vinden op werkdagen plaats in de St. Franciscuskapel (Afb. 3, nummer 21) en worden geleid door pater Jos Vanderbruggen of door de op de triduum meegekomen priesters.

3.7 Afsluiting

In dit hoofdstuk heb ik geanalyseerd op welke manier Banneux ontstaan is en in welke sociale omstandigheden het heeft kunnen uitgroeien tot een middelgroot bedevaartsoord. De paragraaf hierboven geeft een vrij statische beschrijving van hoe Banneux er nu uitziet. In het volgende hoofdstuk zal ik het triduum van de bisdommen Roermond en Breda bespreken om een gedetailleerder beeld van een pelgrimage naar Banneux te schetsen. Daarna zal ik een analyse geven van mijn bevindingen in het heiligdom.

Hoofdstuk 4 De bedevaart

Natuurlijk is het gewoon even een paar daagjes vakantie. Alles is hier zo goed geregeld, alles wordt voor je gedaan, het is heerlijk. Maar ja, het is toch ook specialer dan dat. Maria is hier verschenen. En dat gevoel, niet te beschrijven. Dat is zo bijzonder, zo warm en intens en gelukkig.

In bovenstaande uitspraak van mevrouw Vonck, een van de geobserveerde pelgrims, komt goed naar voren hoe de pelgrims die ik in Banneux gevolgd heb tegen de bedevaart aankijken. De tocht is een soort vakantie, maar heeft daarnaast toch ook iets extra's. De observatie die ik in Banneux heb uitgevoerd had als doel uit te vinden wat dit extra's is dat de pelgrims in het heiligdom zoeken en/of beleven en waarom ze daarvoor specifiek naar Banneux komen. In dit hoofdstuk zal ik een analyse geven van de pelgrims die naar dit oord komen. Hierbij heb ik gepoogd zo dicht mogelijk bij de optiek van de pelgrim te blijven, om zo tijdens de analyse van de pelgrimage de betekenis bloot te kunnen leggen die de pelgrims zelf aan de tocht geven. Eerst volgt een verslag van de groep die ik geobserveerd heb en een beschrijving van hoe een bedevaart voor hen eruit ziet. Daarna zal ik ingaan op het waarom van de bedevaart en op de betekenis die de pelgrims aan de bedevaart geven. Tot slot zal ik een analyse presenteren van hoe Maria door de pelgrims gezien wordt en hoe zij te plaatsen is in hun beleving van de bedevaart.

4.1 De pelgrims op bedevaart

Tijdens het hele bedevaartseizoen, die loopt van mei tot en met oktober, zijn er vele zogenaamde triduüms in Banneux. Een triduüm is een groepsbedevaart, waarin een groep van een bepaald bisdom naar Banneux komt en een aantal dagen verblijft in de Hospitaliteit. Deze groepen komen van over de hele wereld, maar in de meeste gevallen zijn het groepen uit Nederland, België, Frankrijk, Duitsland en Italië. Tijdens mijn observaties heb ik meegelopen en meegekeken met een Nederlands triduüm, een groep van 380 pelgrims. Er waren ongeveer tachtig vrijwilligers mee op bedevaart om voor iedereen te kunnen zorgen. Een gedeelte van de vrijwilligers zorgde voor de keuken, bagage en omliggende zaken, maar het grootste gedeelte van de groep zat in de verzorging. Daarnaast was er een arts mee voor noodgevallen. Tot slot waren er ook drie priesters mee, die de missen leidden en alle zaken daar omheen voor hun rekening namen.

De groep pelgrims verbleef vier nachten in Banneux, elke dag bestond uit een aantal missen met daartussen in tijd om te eten en koffie te drinken. Elke dag was er een periode van vrije tijd waarin de pelgrims zelf naar de bron konden gaan, konden wandelen, het dorp in konden of gewoon lekker buiten in het zonnetje konden zitten. Nadat de pelgrims aan waren gekomen halverwege de eerste dag, was er een welkomsmis, die werd afgesloten met een tocht naar de bron. Ongeveer een derde van de groep zat in een rolstoel, deze werden vooraan de kerk uitgeduwd richting de bron, daar achteraan liep de rest van de groep in een rustig tempo mee. Bij de bron kreeg een ieder de mogelijkheid de handen in het water te dopen. Tijdens de tocht, van ongeveer 500 meter, liep een priester al biddend in een microfoon mee.

De volgende dag was er 's middags een ziekenzegening, een mis waarin alle zieken door de priester gezegend werden. Dit houdt in dat de priester aan het eind van de mis langs de zieken loopt om hen te zegenen. Dezelfde dag werd de kruisweg 'gelopen', de groep verzamelde zich in de kerk en de priesters liepen langs de verschillende staties die er hingen en vertelden daarbij het verhaal en een gebed. Op zondagochtend was er een internationale mis, deze werd gehouden in de grote kerk en alles werd in drie talen gedaan. De zondagochtend mis was daarom ook niet alleen voor de groep, maar stond open voor allen die op dat moment in het bedevaartsoord waren. 's Avonds was er een Lichtmis. Iedere pelgrim kreeg een kaars en de groep liep in optocht, al biddend, naar de grote kerk toe, waarna de processie werd afgesloten met het Avondmaal.

Op de laatste avond was er een avondmis, die werd besloten met opnieuw een gezamenlijke tocht naar de bron, deze keer in stilte. Dit was het moment voor de pelgrims om afscheid te nemen en ik zag meerder pelgrims die emotioneel werden bij de bron of die heel intens aan het bidden waren. Nadat de pelgrims in bed lagen gingen de vrijwilligers samen nogmaals naar de bron, om daar in een kring een afsluitend gebed te doen. Zowel de groep met pelgrims als de groep vrijwilligers waren gedurende de dagen in Banneux zeer hecht geworden en dit zorgde voor een emotioneel afscheid de volgende ochtend.

4.2 Waarom op bedevaart

Een belangrijke vraag die ik met de pelgrims besprak was de reden waarom ze op bedevaart gingen en waarom ze dan voor Banneux hadden gekozen. Op de eerste dag kwam vooral naar voren dat de meeste pelgrims erg blij waren even van huis te zijn, daardoor kreeg ik vrij snel het idee dat de meeste pelgrims de bedevaart zagen als een korte vakantie. Een vrouw vertelde me: "Wat bedevaart voor mij is? Een combinatie van vakantie en bidden, veel bidden. Nu moeten we weer naar een mis, het is geen kwestie van kiezen hoor. Maar goed, daarom zijn

we hier.” Nadat we naar de mis waren geweest ging ik met haar en een groepje vrouwen aan tafel gaan zitten om samen koffie te drinken. De meeste van hen waren al vaker in Banneux geweest, eentje was echter nieuw. Ik vroeg haar hoe ze hier terecht was gekomen en ze vertelde dat ze door haar vriendin, die naast haar zat mee op sleeptouw was genomen. “Anders komt ze er helemaal niet meer uit”, vulde haar buurvrouw aan.

De eerste twee dagen kwam vooral naar voren hoe lekker het was om er weer even uit te zijn, de pelgrims hadden het over de vrijwilligers die goed voor ze zorgden, de goed geregelde busreis en de gezelligheid van de medepelgrims. Deze observatie deed mij in het begin vermoeden dat er misschien niet meer betekenis was dan dat. Dit bleek naarmate de tijd in het bedevaartsoord vorderde een verkeerde conclusie. Het leek net of de pelgrims na een periode van verkenning meer bewust konden verwoorden wat de tocht daadwerkelijk voor hen betekende of met hen deed. In een kort gesprek die ik de derde dag had met mevrouw Jacobs, terwijl ik haar naar de mis bracht, kwam het volgende naar voren: “Dit is mijn negende keer alweer in Banneux.” Ik vroeg of deze keer dan ook nog weer speciaal was. Haar antwoord luidde: “Jazeker! Het is zo mooi, precies wat ik nodig heb. Na deze dagen kan ik er weer een jaar tegenaan. Al dat bidden en alle zegeningen hier, daar wordt ik intens gelukkig van, dat helpt me. Dat is gewoon zo, ach ik weet het juiste woord er niet eens voor.”

Op de derde avond schoof ik na het eten aan bij twee pelgrims, meneer Janssen (79) en mevrouw Klooster (78). De twee vertelden me dat ze al vaker samen mee waren geweest en dat ze het altijd heel erg mooi vonden om in Banneux te komen. Mevrouw Klooster benoemde het als lekker even een paar dagen weg uit de dagelijkse sleur. Dit vonden ze voornamelijk prettig omdat ze allebei al heel veel mee hadden gemaakt. Beide pelgrims hadden een paar jaar geleden hun partner verloren, nadien hadden ze troost gevonden elkaars vriendschap. Mevrouw Klooster vertelde dat ze hier in het bedevaartsoord ook troost konden vinden in de groep mensen die ze om zich heen hadden, maar ook vooral als ze samen naar de bron gingen. Op dat moment kwam Marten, een vrijwilliger van in de vijftig, bij ons zitten. Marten stemde in met het laatste dat mevrouw had gezegd en vulde daarbij aan dat hij ook troost vond bij de bron. Het was voor hem daarentegen ook heel zwaar was om hier te zijn. Zijn vrouw was twee jaar geleden overleden, zij ging voorheen ook altijd mee naar Banneux en hij vertelde daarover: “Ik kan nu nog steeds niet alleen naar de bron, als ik daar sta dan stort ik gewoon in. Die plaats is zo intens, dat is niet normaal.”

De volgende middag had ik een gesprek met een echtpaar, de heer en mevrouw Capiteijn, allebei vierenzeventig jaar. Meneer Capiteijn had vroeger een eigen plantenbedrijf, in die tijd ging mevrouw Capiteijn altijd met vriendinnen naar Banneux en is hier nu voor de twintigste

keer. Meneer gaat sinds zes jaar, nadat hij zijn bedrijf verkocht had, met haar mee op bedevaart. Hij vertelde dat een reis naar Banneux hem eerst totaal niet interesseerde, maar dat hij het nu wel mooi vindt om met zijn vrouw op pad te gaan. Hij vergelijkt de reis met een dagje met De Zonnebloem, een reisorganisatie voor ouderen, wat ze ook elke zomer samen doen. In het gesprek komt niet naar voren dat meneer op het religieuze vlak belang hecht aan de reis, maar voor mevrouw Capiteijn is haar geloof wel degelijk een reden om naar Banneux te komen. Zij vertelde dat ze twee jaar geleden een wond aan haar vinger had, die al maanden etterde en maar niet beter werd: “Toen waste ik mijn handen hier in de bron en hoepla, twee dagen later was het weg! Dat zegt toch genoeg!” Ook vertelde mevrouw Capiteijn dat ze de vorige keer dat ze in Banneux was twee kaarsjes had gebrand voor haar twee kleinkinderen die examen hadden gedaan: “En toen waren ze allebei geslaagd, leg jij maar uit hoe dat kan!”

In de bedevaartsgroep, die overheersend blank was, zaten twee Indische vrouwen, allebei 88 jaar oud. Mevrouw Patty, de spraakzaamste van de twee, vertelde me dat het voor hen heel belangrijk is om naar Banneux op bedevaart te gaan, maar dat het nog belangrijker is dat ze samen met haar nicht, mevrouw Pawi, gaat. Als de één niet meer mee kan, gaat de ander ook niet meer. Mevrouw Patty hoopt dat dit nog even duurt, want het is heel prettig om mee te zijn op bedevaart. De groep is volgens haar heel gezellig, dus dat is fijn. Daarnaast geeft ze aan dat ze Maria heel dichtbij voelt als ze hier bij de bron komt. Bij de bron doopt mevrouw Patty altijd haar handen in het water en deeft dit over haar ogen. Mevrouw Patty is namelijk slechtziend en ze is er van overtuigd dat het water deppen helpt om te kunnen ‘zien’. Om dezelfde reden wrijft ze ook altijd met haar natte handen over haar hoofd heen, in de hoop dat God haar helpt om helderder van geest te worden.

Mevrouw Groen is een vriendin van mevrouw Patty en is ook 88 jaar oud. Toen ik met haar richting de bron wandelde vertelde ze dat ze twee keer per jaar naar Banneux gaat en dat ze dan heel bewust op bedevaart is. Zodra mevrouw Groen in de bus stapt begint de bedevaart, daarom vindt ze het prettig dat er op de heenreis met de groep al gezongen en gebeden wordt. Pas op het moment dat de pelgrims in de bus naar huis stappen is de bedevaart voorbij en kan ze leuk en gezellig doen. Mevrouw Groen vertelde dat ze minstens één en het liefst twee keer per dag alleen naar de bron loopt. Daar aangekomen bidt ze, slaat ze een kruisje, raakt het beeld van Maria aan. Ze vindt het goed dat ik voor een keer met haar mee wandel, maar het liefst doet ze de tocht alleen. Op die manier kan ze geconcentreerd bezig zijn met God en Maria. Nadat mevrouw Groen bij de bron is geweest loopt ze altijd naar de Verschijningskapel om ook daar te bidden.

Mevrouw Groen neemt altijd water mee naar huis als ze in Banneux is. Ze verteld dat ze genoeg flesjes mee neemt om het daarmee vol te kunnen houden tot ze weer naar Banneux gaat. Thuis neemt ze elke dag een slokje en besprenkelt haar gezicht er mee. Dit doet ze om zich dichterbij Maria te voelen, om frisser van geest te zijn en beter na te kunnen denken en om goed de dag door te kunnen komen. In Banneux voelt mevrouw Groen zich dichterbij Maria dan thuis, ze verteld dat ze in de winter altijd aan het aftellen is tot ze weer naar Banneux kan gaan en in Maria's aanwezigheid zijn. Bij de Verschijningskapel denkt ze vaak even aan Mariette die zo gezegend was om Maria zelf te aanschouwen en dan voelt ze dat Maria heel dichtbij is. Thuis voelt de afstand groter, behalve als mevrouw Groen tot Maria bidt en denkt aan de momenten dat ze wel bij de bron, en in Maria's aanwezigheid, was.

De reden waarom pelgrims specifiek kiezen voor Banneux is lastig aan te wijzen. Er zijn meerdere redenen aan te duiden die buiten te keuze van de pelgrims liggen. Vaak spelen praktische zaken een belangrijke rol in de keuze, zoals reistijd, reisgemak, overnachtingsmogelijkheden en het feit dat de bedevaart vanuit een bekende organisatie georganiseerd werd. In de vergelijking met andere bedevaartsoorden kwam Banneux onder de pelgrims goed uit de bus. Ten opzichte van Lourdes, wat volgens de mening van de gesproken bedevaarders erg indrukwekkend is om een keer te zien, was er bij Banneux toch meer mogelijkheid om (innerlijke) rust te vinden. Banneux is volgens de pelgrims minder massaal en de pelgrims krijgen meer tijd, zowel met de groep als individueel, om op hun eigen manier de bedevaart vorm te geven. Wat bij de meeste pelgrims ook meespeelde in de keuze om naar Banneux te gaan was de ligging. Het dorp Banneux ligt midden in de bergen, het bedevaartsoord zelf is omgeven met een ruim bosachtig park, waar de pelgrims kunnen wandelen, bidden en mediteren.

4.3 De vrijwilligers

De bedevaart wordt verzorgd door tachtig vrijwilligers, die allemaal hun eigen reden hebben om mee te gaan naar Banneux. De eerste vrijwilliger die ik sprak, Nettie, vertelde dat 'dat religieuze gedoe' haar totaal niet aansprak. Als kind moest ze verplicht mee naar de mis, maar dat had ze nu geen zin meer in. Nettie gaf aan niet in God te geloven en zodoende ook niet in de verschijningen. Ze gaat mee naar Banneux voor de mensen, om ervoor te zorgen dat de oudjes een plezierige tijd hebben. Nettie geeft aan dat dit wel lastig kan zijn, aangezien de pelgrims wel heilig in Maria geloven. Tijdens de bedevaart komt bij de mensen altijd veel rotzooi naar boven, de vervelende dingen die mensen mee hebben gemaakt in hun leven borrelen hier op. Volgens Nettie is het lastig om daar altijd maar mee om te kunnen gaan,

maar ze wil toch een luisterend oor bieden. Dat is volgens haar uiteindelijk wat de pelgrims echt nodig hebben.

Nettie is niet de enige vrijwilliger die aangeeft ‘het voor de mensen’ te doen. De meeste waren daar in het begin heel stellig in: Ze doen het voor de pelgrims en hebben zelf weinig met Maria en alles daar omheen. Maar gaandeweg ontdekte ik steeds meer dat de vrijwilligers net zo goed op bedevaart zijn. Hoewel de meesten het (in het begin) niet wilden toegeven zijn ook zij op zoek naar iets wat ze hier hopen te vinden: Vergeving, rust, troost, erkenning, noem maar op. Een voorbeeld is de eerdergenoemde Marten, die elke keer bij de bron terugdenkt aan zijn vrouw. Een ander voorbeeld is Teun, die dit jaar voor het eerst als vrijwilliger mee was.

Hoewel het Teuns eerste keer was als begeleider, was hij hiervoor als veel vaker in Banneux geweest. Voorheen ging hij namelijk altijd met zijn overleden vrouw mee op bedevaart. Teuns vrouw had in haar jeugd nare dingen meegemaakt en zij kwam naar Banneux om rust te vinden en om met de herinneringen om te kunnen gaan. Samen liep het echtpaar dan naar de bron, waar ze in stilte zaten te bidden of mediteren. Teun vertelde dat op zulke momenten altijd veel emoties los kwamen bij zijn vrouw, die dan vaak zat te huilen. Maar na een tijdje was haar hoofd weer leeg, dan had zijn vrouw alle nare gedachten in de handen van Maria gelegd. Op die manier kon ze er weer even tegenaan. Als Teun nu naar Banneux afreist, doet hij dit ter nagedachtenis van zijn overleden vrouw. Het blijft voor Teun emotioneel om bij de bron te komen, maar het helpt hem wel om de dood van zijn vrouw een plekje te geven.

Een andere vrijwilliger, José, gaf aan dat ze zich nergens zo geliefd voelde als hier in Banneux. José heeft een paar jaar geleden een hersenbloeding gehad en kreeg daarbij een bijna-dood-ervaring. Op dat moment voelde ze warmte en licht, alsof ze heel dicht bij de hemel was. Nadat ze weer beter werd bleef ze verlangen naar dat gevoel van warmte tijdens die ervaring. En toen kwam ze drie jaar geleden voor het eerst in Banneux: “En hier in Banneux, hier voel ik dat weer. Ik voel hier de warme deken van liefde. En daarom is deze plaats zo speciaal, alleen hier voel ik dat.” Dit gevoel van geliefd zijn is bij José niet specifiek door de aanwezigheid van de bron, maar heeft volgens haar ook te maken met de omgang met de mensen die haar accepteren zoals ze is en haar een schouder bieden als ze dat nodig heeft.

4.4 Wie is Maria

Hierboven heb ik gekeken naar de redenen waarom de pelgrims op bedevaart zijn en hoe ze daar betekenis aan geven. De pelgrims zijn specifiek naar een Mariabedevaartsoord gekomen.

Om die reden zal ik in de komende paragraaf bespreken hoe de pelgrims tegen Maria aankijken en op welke manier Maria invloed heeft op hun pelgrimstocht en hun leven.

Maria is het centrale figuur in het bedevaartsoord Banneux N. D. Opvallend in gesprekken met de pelgrims was dat de meeste niet precies het verhaal van de plaats na konden vertellen. Hieruit kan geconcludeerd worden dat het oorspronkelijke verhaal of de 'feiten' over de verschijningen zoals deze door het heiligdom gepresenteerd worden niet specifiek van belang zijn in de beleving en ervaring van de pelgrims. Toch neemt Maria als concept een belangrijke plaats in bij de de pelgrims. Voor sommige van hen is het lastig om te benoemen waarom Maria belangrijk is en op welke manier dat invloed heeft op hen. Voor een aantal pelgrims is Maria gewoon een feit, ze is aanwezig en daar is geen verklaring of uitleg bij nodig.

Andere pelgrims kunnen wel beter benoemen wie Maria is en wat voor rol zij speelt in hun geloof en hun leven. Er zijn twee rollen van Maria die in gesprekken met de pelgrims het meest naar voren komen: Maria als moeder en Maria als middelares. Dit komt overeen met de twee constanten die Warner benoemd, namelijk dat Maria de moeder is van alle mensen en dat ze gezien wordt als tussenpersoon om boodschappen over te brengen naar het paradijs. Één van de priesters die mee was met de pelgrimsgroep zei dat Maria *waarschijnlijk* belangrijk is omdat er staat geschreven dat Maria de moeder van Jezus is en dat Jezus zijn moeder niks kan weigeren. Als een gelovige een vraag of wens heeft is zij daarom de aangewezen persoon om aan te roepen en het probleem in haar handen te leggen. Mevrouw Vonck, 86 jaar, verwoordde de rol van Maria als middelares op de volgende manier:

Ik eer God en ook Maria, ons aller moeder. Kijk een moeder en een zoon zijn één, die kun je niet scheiden. En door te bidden, ik roep haar aan, ik vraag haar de boodschap aan haar zoon door te geven. Ik leg het in haar handen, hoe kan ik dat uitleggen? Kijk, het is hetzelfde als wanneer een kind een tekening aan zijn moeder geeft, dat stelt vaak weinig voor, alleen wat gekras. Maar in haar ogen is het fantastisch en als ze dit dan voorlegt aan haar man bijvoorbeeld is het in haar woorden veel mooier geworden. Ik geef Maria als het ware een kindertekening en zij legt het in haar woorden bij Jezus neer, zo zie ik dat.

Ook in de doelstelling van de pelgrimstocht komt Maria als middelares naar voren. Het idee van de pelgrimage is namelijk dat de pelgrims allemaal een rugzak bij zich hebben met bagage. Deze rugzak kan tijdens de tocht geleeagd worden, zodat de pelgrims met een lichter

gevoel weer naar huis kunnen. Alle vervelende dingen die ze bij zich dragen kunnen ze delen met de andere pelgrims, met de vrijwilligers en met Maria. Daarna kunnen ze alle problemen en negatieve gedachten vergeten en weer verder gaan. Dit doel werd door de organisatie tijdens de tocht telkens benadrukt en volgens mij nam iedereen dit ook heel serieus.

Naast Maria als middelares werd door de meest pelgrims ook Maria als moeder benadrukt. In een gesprek die ik tijdens een wandeling over het heiligdom had met mevrouw Van Hof, bleek dat Maria in haar denkbeeld daadwerkelijk de plaats van liefhebbende moeder had ingenomen. Mevrouw Van Hof vertelde dat ze nooit een moeder had gehad die voor haar zorgde en in haar beleving was Maria er altijd voor haar toen ze opgroeide. Later toen ze met haar vijf kinderen vertrok bij haar agressieve man en ze haar hele leven opnieuw moest opbouwen was het ook Maria die haar steun gaf en ervoor zorgde dat ze door kon gaan. Mevrouw van Hof beleefd het idee van Maria als moeder van alle mensen heel intens. Dat maakt het des te opvallender dat mevrouw aangaf geen specifiek belang te hechten aan Banneux, de bron of de plaats waar Maria verschenen is. Volgens mevrouw Van Hof kan men overal tot Maria bidden en gaat ze mee naar Banneux voor de mensen en om er even een paar dagen uit te zijn.

4.5 Afsluiting

In dit hoofdstuk heb ik beschreven wat er gebeurt tijdens een triduüm in Banneux. Daarnaast heb ik besproken wat volgens mij de belangrijkste elementen uit mijn observaties waren. Hierbij heb ik de nadruk gelegd op Maria in haar rol als moeder en middelares en het doel van de pelgrimstocht om de rugzak met ellende die pelgrims dragen in Banneux te kunnen legen. In het volgende hoofdstuk zal ik de observaties koppelen aan de eerder besproken theorie om hier in de analyse zinvolle uitspraken over te kunnen doen.

Hoofdstuk 5 Analyse

*De armen van vandaag – en men kan op velerlei wijze arm zijn - voelen zich thuis in Banneux. Zij komen naar hier om sterkte, moed, hoop en ontmoeting met God te zoeken in hun beproevingen.*⁸⁹

In het eerste hoofdstuk werden een aantal deelvragen genoemd, die als leidraad golden in het uitwerken van de onderzoeksvraag: Waarom besluiten pelgrims om op bedevaart te gaan, waarom kiezen pelgrims voor Banneux, welke betekenis geven ze aan die specifieke plaats, wat doen pelgrims als ze op bedevaart zijn, welke betekenis geven pelgrims aan de verschillende activiteiten, welke rol speelt Maria en wat willen pelgrims bereiken tijdens de bedevaart? In dit hoofdstuk worden de observaties zoals besproken in hoofdstuk vier geanalyseerd aan de hand van de theorie die besproken is in de eerste twee hoofdstukken. De analyse zal antwoord geven op de deelvragen, zodat er tot slot een conclusie gegeven kan worden over wat pelgrims beweegt om op bedevaart te gaan naar Banneux en wat de beleving is van pelgrims in een Mariabedevaartsoord.

5.1 Pilgrimage als liminoïde verschijnsel

Volgens de Turners is een pilgrimage een moderne vervanging voor de overgangsrites bij tribale volken. Bedevaart wordt gezien als een liminoïde verschijnsel, die een eigen dynamiek creëert buiten de standaard religieuze en sociale structuren van het katholicisme. Een pilgrimage kan gezien worden als liminoïde door verschillende eigenschappen die met de liminale fase van de overgangsriten overeenkomen: het wegvallen van de sociale structuur en sociale status, *communitas*, genezing en vernieuwing en centralisering van het geloof. Dit laatste houdt in dat het geloof, dat thuis een perifere plaats inneemt, tijdens de bedevaart centraal gesteld wordt in het denken en leven van de pelgrims.⁹⁰ Een pilgrimage is een manier om los te komen van de vaste gewoontes in het dagelijkse leven en zich een korte tijd terug te trekken, om daarna sterker terug te komen.⁹¹ Deze overgang naar een nieuwe staat vindt plaats tijdens de tocht naar het bedevaartsoord toe en in de periode bij het heiligdom zelf. Het idee is dat er tijdens een pilgrimage een individuele innerlijke verandering plaatsvindt, die in

---

⁸⁹ Citaat van paus Johannes Paulus II in Banneux, 21 mei 1985.

⁹⁰ Turner, *Image and Pilgrimage*, 253-254.

⁹¹ Idem, 7-9.

het geval van Mariabedevaarten veroorzaakt wordt door een gevoel van verbondenheid met Maria, met God, en met de andere pelgrims.

Door veel pelgrims die ik gesproken heb werd de bedevaart aangeduid als ‘even heerlijk een paar dagen weg’. De meeste oudere pelgrims zitten in een tehuis of zijn huisgebonden en gebruiken de dagen in Banneux om zich geestelijk op te kunnen frissen. De pelgrims worden uit de vaste sleur van alledag gehaald om na de bedevaart met vernieuwde krachten weer terug te komen. De meeste pelgrims van het triduum kijken er inderdaad op deze manier tegen aan. De bedevaarders gaven aan dat ze in Banneux de mogelijkheid hadden hun zonden te overdenken en daarvoor vergeving te vragen. Daarnaast heb ik een aantal keren gehoord dat de bedevaart gebruikt werd om negatieve ideeën en ervaringen te overdenken en daarna in Banneux achter te laten, zodat men met een frisser gemoed weer huiswaarts kon keren.

Om de vernieuwing en genezing te bereiken die hierboven beschreven werd, wordt tijdens de bedevaart het geloof centraal gesteld in alles wat de pelgrim doet. Tijdens het triduum in Banneux bestond de dag uit meerdere keren de mis bijwonen, bidden, overdenkingen en tochten naar de bron. Tijdens de bedevaart werd constant benadrukt dat God dichtbij is en dat Maria de pelgrims met hem in contact brengt. Dit staat tegenover het leven thuis, waar het geloof in de dagelijkse activiteiten geen centrale plaats inneemt. Juist door het centraal stellen van het geloof, iets wat elke pelgrim met elkaar deelt tijdens de bedevaart, was het volgens mij mogelijk dat sociale verschillen en structuren minder belangrijk werden tijdens het triduum.

De pelgrims worden tijdens de bedevaart overvloedig blootgesteld aan Maria en het geloof. Daarnaast werd er tijdens het triduum in Banneux (door de leiding) gestreefd naar groepsbinding, door heel bewust samen op bedevaart te zijn en als groep activiteiten te ondernemen. De pelgrims waren allemaal met hetzelfde doel gekomen en dat besef was bij de groep zichtbaar aanwezig. Dit samen is wat volgens en Turner en Turner kan leiden tot wat zij zien als één van de doelen van een pelgrim op bedevaart: *communitas*. Door de nieuwe onderlinge banden in de groep, worden de individuen bevrijd van het moeten naleven van een sociale standaardnorm. Deze vrijheid kan leiden tot een vorm van zelfontplooiing en het gevoel van saamhorigheid met de groep.

De pelgrims die in Banneux onderzocht werden zijn echter oudere mensen, die al jaren de tijd hebben gehad om een identiteit te ontwikkelen en vaste gewoontes aan te leren. Oudere mensen worden vaak wat star en onwelwillend om zich nog aan te passen, nieuwe gewoontes aan te leren of om denkbeelden te veranderen. Daarnaast is het onmogelijk om een dergelijke groep te laten functioneren zonder een bepaalde sociale standaard te hebben. Zo werd er

verwacht dat de pelgrims zich aan het programma hielden en bleven de pelgrims zelf aanhouden aan specifieke sociale verwachtingspatronen. Als er bijvoorbeeld een groepsactiviteit was afgelopen ging een ieder weer zijn eigen gang. De ouderen wilden aan vaste koffietafel zitten, scheidden zich af van andere pelgrims, roddelden over anderen die mee waren en waren ontevreden als ze eten kregen op een ander tijdstip dan dat ze thuis gewend waren.

Vaste gewoontes, sociale structuur en sociale status bleven de hele tijd aanwezig. De pelgrims werden niet bevrijd van het conformeren aan een standaard norm, één van de voorwaarden die Turner en Turner stellen aan een bedevaart. Dit betekent echter niet dat de pelgrims niets bereikt hebben tijdens de tocht. De Turners hebben namelijk wel een goed punt als het gaat om centralisering van het geloof, genezing en vernieuwing, dit waren inderdaad de belangrijke doelen voor de pelgrims van het triduum. Hier komt ook duidelijk een vorm van *empowerment* naar voren. De gedeelde activiteiten en verbondenheid met Maria leidden tot een gevoel weer verder te kunnen met het dagelijks leven en van een herwonnen innerlijke kracht.

5.2 Strategieën

De ervaringen van de pelgrims en vrijwilligers komen overeen met het idee van Hermkens dat een bezoek aan een plaats waar Maria verschenen is gebruikt wordt om kracht te vinden om het lijden van het leven te kunnen dragen.⁹² Pelgrims voelen zich verbonden met Maria in Banneux en hebben het idee dat er bij de bron daadwerkelijk geluisterd wordt. Deze versterking van het al bestaande geloof veroorzaakte tijdens de bedevaart bij meerdere pelgrims een gevoel van innerlijk geluk en verzachting van de geestelijke nood. In het eerste hoofdstuk bespreek ik drie strategieën die volgens Hermkens gebruikt worden om kracht te verwerven tijdens een Mariabedevaart. Maria's kracht wordt tijdens de bedevaart gebruikt om als individu sterker te worden.⁹³

De strategie om Maria toe te eigenen ben ik veelvuldig tegen gekomen tijdens de gesprekken met pelgrims. De strategie wordt in theorie gebruikt om de identiteit van een individu of groep te versterken, maar leidt in veel gevallen ook tot uitsluiting van andere groepen.⁹⁴ Ik heb gemerkt dat het toe-eigenen van Maria voornamelijk gebruikt werd om mij als niet-katholiek buiten te sluiten. Mevrouw Vonck vertelde bijvoorbeeld: "Jullie

---

⁹² Hermkens, *Moved by Mary*, 9.

⁹³ Idem, 84.

⁹⁴ Idem, 12-13.

protestanten verwijten ons dat wij Maria aanbidden. Maar dat doen we niet, wij vereren haar. En dat moet ook! Zij is toch onze moeder, en die moet je eren.” Het toe-eigenen gebeurde niet alleen ten opzichte van mij, maar ook binnen de groep zelf. Een pelgrim vertelde me dat zij zowel thuis als in Banneux heel bewust met Mariaverering bezig is en dat ze dat met niemand in de groep kon delen. Ze had het gevoel dat niemand van de groep precies begreep hoe zij het geloof in Maria beleefde en kon daarom met weinig mensen daarover praten.

Met uitspraken waarin de pelgrims tegenover andersdenkenden worden gezet proberen de pelgrims zich af te scheiden. Op deze manier wordt zowel de individuele als de groepsidentiteit versterkt. De pelgrims zijn als groep bij elkaar en hebben een gedeelde factor, namelijk Maria. Het is een interessant vraagstuk om uit te zoeken of dit groepsgevoel versterkt wordt door de aanwezigheid van een andersdenkende, aangezien ze zonder mijn aanwezigheid waarschijnlijk niet de behoefte hadden gehad zichzelf als groep te expliciteren. In dat geval zou mijn aanwezigheid positief kunnen werken. De mensen hadden voor de bedevaart weinig tot geen banden met elkaar en de verbondenheid met de andere pelgrims is volgens Turner een belangrijk voor de overgang naar een nieuwe ‘ik.’

Een andere strategie die in het eerste hoofdstuk benoemd werd en door de pelgrims veelvuldig werd toegepast is het samenvoegen van tegenstrijdige categorieën.⁹⁵ Voornamelijk het combineren van het profane met het heilige is heel herkenbaar bij de onderzochte groep. Een voorbeeld zijn de speldjes waar veel pelgrims en vrijwilligers mee rondlopen. In de winkels bij het heiligdom zijn speldjes te koop die op de kleding gespeld kunnen worden. De speldjes zijn vaak in de vorm van een duif, een engel of hebben een afbeelding van Maria. De speldjes die door de pelgrims aangeschaft worden kunnen tijdens de eucharistieviering gezegend worden door de priester. Op deze manier krijgen profane objecten een heilig karakter.

Wat mij opviel tijdens het onderzoek is dat niet alleen het profane met het heilige vervlochten wordt, maar ook dat er zichtbaar grote tegenstrijdigheden tussen beide zijn. Ik vond het zelf grappig om te zien hoe een van de vrouwen het ene moment intens aan het bidden is en het volgende moment begint te roddelen over een andere pelgrim. Daarnaast viel het me op dat de vrijwilligers die zeggen mee te gaan voor de pelgrims, wat natuurlijk erg prijzenswaardig is, toch zelf ook graag wel erkenning willen. Een uitspraak van één van de vrijwilligers past hier erg goed bij: “Tsja, die oudjes zijn hier op een heilige plek, maar het zijn zeker geen heilige boontjes!”

---

⁹⁵ Hermkens, *Moved by Mary*, 10-12.

5.3 De groep

Eerder in dit verslag werd gesteld dat Mariabedevaartplaatsen voornamelijk bezocht worden door gemarginaliseerde groepen zoals vrouwen, ouderen, zieken en sociaal zwakkeren. De boodschap die Maria bij verschijningen meegeeft is voornamelijk bestemd voor de lagere klasse.⁹⁶ Maria wordt beschouwd als hoedster van de zwakken en onderdrukten. Dat klopt met de boodschap die Maria in Banneux meegaf: Ze kwam het lijden van de armen en zieken verlichten. De pelgrimsgroep die ik in Banneux gevolgd bestond voornamelijk uit oudere vrouwen, die uit een lager sociaal milieu komen.

De reden dat Maria ouderen aanspreekt, naast het feit dat deze generatie nog is opgegroeid in een wereld waarin het geloof in Maria de norm was, is volgens mij omdat het geloof in Maria de ouderen een doel kan geven. Zo vertelde mevrouw Patty, die erg slechte ogen heeft, dat ze thuis graag naar liederen en gebeden luistert op de radio. Daarbij vertelde ze dat dit haar het gevoel gaf dat ze iets zinnigs met haar tijd deed en ze vergeleek dit met ongelovige ouderen, die volgens haar een erg leeg bestaan moesten hebben. Daarnaast vertelde ze dat ze elke avond voordat ze gaat slapen een slokje neemt van het water dat ze uit Banneux meeneemt en dan bij alle deuren en ramen een gebed opzegt. Dit ritueel duidt op een behoefte aan stabiliteit en houvast in levensperiode die verwarrend kan zijn, met name door het ouder worden en verlies van het zicht.

Uit de gesprekken blijkt dat de vrouwen die mee zijn naar Banneux bijna allemaal huisvrouw zijn geweest en geen of weinig opleiding hebben gehad. Dat de groep voornamelijk bestaat uit mensen uit een lager sociaal milieu is terug te horen in de vele gesprekken die beginnen met een zin die lijkt op “Ik heb het in mijn leven niet gemakkelijk gehad”. Dat het doel van de tocht echter zou zijn dat de vrouwen een sterkere sociale positie wilden krijgen kon ik niet echt terug vinden. Wel kan de reis aangegrepen worden om met eensgezinden de ellende te delen om daarna individueel sterker terug te keren in de samenleving. Het feit dat er voornamelijk sociaal zwakkere vrouwen mee waren op bedevaart werd in een interview dat ik had met mevrouw Van Hof zelfs expliciet naar voren gebracht:

Het Katholieke geloof wordt bij ons in de buurt voornamelijk beleden door de vrouwen, en dan heb ik het vooral over de Mariaverering. Ik ben een moderne vrouw, ik werkte en ontwikkelde me. De vrouwen die bewust in het dagelijks leven met Maria bezig zijn, zijn de thuisblijfvrouwen. Die ontwikkelen zich niet

---

⁹⁶ Hermkens, *Moved by Mary*, 4.

en blijven aan de oude, vaste gewoontes hangen. Dat zijn ook veel van de vrouwen die je hier treft, die houden vast aan een bepaald idee en dat kan niet meer veranderd worden. Mijn kinderen geloven niet, of in ieder geval heel anders. Ik geloof wel natuurlijk. Maar ik denk er wel over na en krijg nieuwe inzichten en begrijp daarom wel beter waarom mijn kinderen anders denken.

In het gesprek bleek duidelijk dat mevrouw Van Hof nadacht over wat ze geloofde en waarom ze dat deed. Een dag later schoot ze me zelfs nog even aan om een aanvulling te geven op iets wat ze eerder gezegd had, ze bleef er blijkbaar over nadenken. Dit staat tegenover veel andere pelgrims die ik gesproken heb die het lastig vonden te benoemen waarom en op welke manier ze in Maria geloofden. Het was soms alsof ik ze vroeg waarom het gras groen is. Maria is er namelijk gewoon, punt. De pelgrims hebben daar geen verklaring voor, sterker nog: ze hebben helemaal niets extra's nodig. Dat bleek wel uit een uitspraak van mevrouw Pieters:

Mijn kleinzoon kwam laatst naar mij toe en die had op school geleerd over het Darwinisme. En hij zei: 'Dat is toch veel logischer, oma! Je gelooft toch niet echt dat God de wereld in zeven dagen geschapen heeft!' En dan zeg ik: 'Jawel dat geloof ik echt.' Kijk, wat moet je dan. Als hij vraagt wat logischer is dan heb ik geen antwoord, behalve dat ik kan zeggen dat ik dat geloof. God kan dat namelijk. Maar leg dat maar eens uit.

Het mooie was dat de pelgrims die het eerst maar raar vonden om over dit onderwerp te praten, met de juiste vragen en tijd om na te denken toch gingen proberen het gevoel van geloven in Maria aan mij uit te leggen. Ik merkte dat door te vertellen dat ik zelf geen ervaring had met Maria de pelgrims juist meer openstonden om hun eigen ideeën met mij te delen. Een aantal pelgrims bedankten mij zelfs aan het eind en gaven aan niet eerder zo'n soort gesprek te hebben gehad op een bedevaart. Door dit gesprek werden ze zich meer bewust van wat ze in Banneux deden en waarom ze gekomen waren. Ik vond het opvallend dat er normaal blijkbaar weinig aandacht werd besteed aan het praten over het geloof. Dit kan te maken hebben met het feit dat de pelgrims voornamelijk lager opgeleiden zijn en er daarom minder behoefte bestaat om te kijken naar de zaken die liggen achter de 'feiten' die zij kennen. Daarnaast heeft die instelling ook te maken met het katholieke geloof, die veel nadruk legt op geloof en minder nadruk op kennis.

5.4 De pelgrims en Maria

In hoofdstuk twee worden de verschillende rollen van Maria besproken. De belangrijkste rollen zijn Maria als maagd, als moeder, als bruid en als middelares. De twee rollen die tijdens het onderzoek veelvuldig benoemd werden zijn Maria als moeder en Maria als middelares. Dat Maria als bruid niet naar voren kwam is niet zo vreemd, aangezien zij vanaf de periode na de middeleeuwen steeds minder op die manier vereerd werd. Dat de maagdelijkheid van Maria praktisch niet naar voren kwam tijdens de gesprekken is op het eerste gezicht verassend te noemen. Dit is verassend omdat Maria in Banneux als De Maagd der Armen gepresenteerd wordt en de maagdelijkheid als één van de belangrijkste elementen van de figuur Maria is te noemen.

Het is echter helemaal niet zo verassend dat de maagdelijkheid door de pelgrims niet benoemd wordt. Allereerst heeft het concept dat Maria maagd is geen meerwaarde voor het doel waarom de pelgrims op bedevaart gaan. De pelgrims komen in Banneux om bij Maria hun problemen en vragen neer te leggen en om troost en erkenning te krijgen. De maagdelijkheid van Maria speelt hierin geen enkele rol. Als tweede is het volgens mij belangrijk dat het idee dat Maria een altijd-maagd is een concept dat hoe dan ook voor een gelovige lastig te omvatten is. De rollen van moeder en middelares vallen veel meer binnen de ‘normale’ belevingswereld van de gemiddelde pelgrim in Banneux. De maagdelijkheid is een onbegrijpelijk vraagstuk waar de pelgrims liever niet aankomen en het om die reden ook niet benoemen. Hierin is een duidelijk tegenstelling te zien tussen de dogmatiek van de Kerk en het geloof in de praktijk.

De scheiding tussen dogma en praktijk is volgens mij mede een gevolg van het toe-eigenen van Maria. Het concept Maria wordt door de pelgrim toegepast op een manier dat het bruikbaar is in het dagelijks leven. Als ik aan een pelgrim vroeg wie Maria is, was meestal het standaard antwoord iets in de trant van “Maria is de moeder van Jezus”, of “Maria is de moeder van ons allemaal.” Als de pelgrims er dan nog even dieper over nadenken wordt Maria omschreven als mooi, lief en bescheiden. Ze wordt gezien als een persoon die het beste met de wereld voor heeft en die zelf volledig ‘goed’ is. Maria vervult de rol van voorbeeldchristen, een vrouw naar wiens voorbeeld de pelgrims kunnen leven om goed leven te kunnen leiden. Op die manier zorgt de aanwezigheid van haar persoon in Banneux niet alleen voor een dieper vertrouwen in de godsdienst, maar ook voor een dieper vertrouwen in de eigen persoon en het eigen kunnen. Hierbij is het mogelijk dat hoewel de rol van Maria als maagd niet specifiek door de pelgrims benoemd wordt, het wel degelijk meespeelt in de algehele beeldvorming. Het maagdschap wordt gezien als een vaststaand concept, die door de

pelgrims niet benoemd, maar ook niet ontkend wordt. Maria's maagdelijkheid is een idee dat onbewust bijdraagt aan het beeld van Maria als voorbeeldfiguur.

Eerder werd aangegeven dat de pelgrims duidelijk aparte individuen blijven binnen de groep. Dit komt ook in het 'gebruik' van Maria naar voren. Mariaverschijningen hebben over het algemeen een publiek karakter en Maria verschijnt op plaatsen en tijden waar er in de gehele samenleving of bij een hele bevolkingsgroep behoefte is aan een heropleving van het geloof, als antwoord op een crisissituatie. De pelgrims hebben daarnaast echter ook een eigen beeld van Maria, individuele ervaringen in het geloof en persoonlijke redenen om op bedevaart te gaan.

5.5 Afsluiting

In dit hoofdstuk heb ik een analyse gegeven van de informatie die ik heb verkregen tijdens de observaties en gesprekken met pelgrims door dit te koppelen aan de eerder gepresenteerde theoretische kennis over pelgrimage en Maria. Opvallend is de invloed die de sociale positie heeft op de beleving van godsdienst en bepaalde rituelen. Er kan haast gezegd worden dat een gemarginaliseerde positie in de samenleving een vereiste is om mee te gaan op bedevaart. Het is mij in gesprekken met vrijwilligers namelijk duidelijk geworden dat zij veelal uit hetzelfde milieu komen als de pelgrims. Dit zorgt aan de ene kant voor herkenning en begrip, maar kan aan de andere kant ook spirituele ontwikkeling in de weg staan.

Maria speelt overduidelijk een grote rol tijdens de bedevaart. Zij wordt voorgesteld als lichtend voorbeeld, opgezocht om troost te bieden, gebruikt om over persoonlijke ellende te klagen, aangeropen om advies te geven en ingezet als betrouwbare factor in een onzeker bestaan. In dit verslag heb ik verslag gedaan van mijn onderzoek naar het geloof in Maria. Ik heb met dit onderzoek geprobeerd een antwoord te vinden op de vraag: Wat beweegt pelgrims om op Mariabedevaart te gaan naar Banneux? Om tot een antwoord te komen heb ik eerst gekeken naar de theorie rondom Mariapelgrimage. Daarna heb ik uitgediept wie Maria is en hoe het geloof in haar zich ontwikkelt heeft en zich op dit moment heeft gemanifesteerd in de wereld. Daarna ben ik ingegaan op (de ontwikkeling van) het bedevaartsoord Banneux om specifiek naar een bepaalde vorm van Mariaverering te kunnen kijken.

In het onderzoek komt naar voren dat de pelgrims de bedevaart beschouwen als een manier om zich kort af te zonderen van het dagelijkse bestaan om op die manier even te kunnen bezinnen. De bedevaart wordt aangegrepen om sterker te worden en met nieuwe moed weer terug te gaan naar huis. Het was tijdens de bedevaart en ook in dit verslag te zien dat er in het verloop van de tocht een verdieping merkbaar was. Hoe langer de pelgrims in Banneux

waren, hoe meer ze openstonden voor religieuze ervaringen. Hoe langer ik met een pelgrim in gesprek was, hoe dieper ze op de onderwerpen in durfden te gaan. In dit opzicht heeft het een duidelijke meerwaarde dat de pelgrims voor een langere periode in het bedevaartsoord verblijven, op die manier halen ze meer uit de reis.

In de theorie kwam al naar voren dat Mariaverering voornamelijk een vrouwenaangelegenheid is. In de praktijk merkte ik dat dit inderdaad het geval is. Er was in het bedevaartsoord een overduidelijke meerderheid van vrouwen. Als ik de gesprekken die ik met de vrouwen had vergelijk met de gesprekken met de mannen, dan zie ik dat die met de mannen over het algemeen niet over Maria of het geloof gaan. Het is waarschijnlijk dat Maria de vrouwen veel meer aanspreekt en past bij de belevingswereld. Daarnaast lijkt me dat het vanuit de thuissituatie een logisch gevolg is dat Maria door vrouwen wordt vereerd.

Soms merkte ik een vorm van verlangen bij de pelgrims. Mevrouw Groen verlangt bijvoorbeeld het hele jaar door naar het moment dat ze weer in Banneux is. Toen ze over het geluk dat Mariette getroffen had sprak voelde ik haast een lichte vorm van jaloezie. Mevrouw Groen had duidelijk de behoefte om in de aanwezigheid van Maria te zijn. Andere pelgrims gebruiken Maria veel meer als een voorbeeld, iemand waar ze naar op kunnen kijken. Daarnaast zijn er ook pelgrims die Maria meer tussen de mensen plaatsen, iemand die door haar aanwezigheid steun en raad kan geven.

Maria neemt in het geloof duidelijk de rollen van moeder en middelares op zich. De rol als moeder wordt door de pelgrims geïnterpreteerd als een persoon die onvoorwaardelijk lief heeft en het beste met de mensen voor heeft. Door naar Maria te luisteren komt men dichterbij God en voelt men zich geborgen. Dat Maria in deze omgeving ook als middelares ingezet wordt kan terug te leiden zijn naar het milieu waar de ouderen uit komen. In dit milieu was het normaal dat de man het gezag in het gezin had en de beslissingen nam. De moeder had in dit traditionele gezin de rol van middelares en stond tussen de kinderen en de vader in. Het is een logisch gevolg dat ook Maria, de moeder van de mensen, dan op deze manier bekeken wordt.

Het doel van het triduum van de pelgrims uit Roermond en Breda was het legen van het rugzakje, elke pelgrim heeft bagage die in het bedevaartsoord achtergelaten kon worden. Het legen van dit zogenaamde rugzakje werd voornamelijk bereikt door middel van gebed en het centraal stellen van Maria en het geloof. Op deze manier konden de pelgrims kracht verzamelen, waardoor ze zich emotioneel en soms ook fysiek sterker voelden om het dagelijkse leven weer in te gaan. De doelen die Turner en Turner stelden, heling en religieuze verdieping, werden hierdoor bereikt. Het bedevaartsoord Banneux was hier de ideale plaats

voor. Midden in de Belgische Ardennen, omringd door een ruim, bosachtig park, waar de pelgrims perfect tot rust kunnen komen. Daarnaast was het tijdens de dagen van het besproken triduum heerlijk weer, wat het beeld van sereniteit en heiligheid nog meer bevorderde.

De pelgrims waren zo vriendelijk om mij op te nemen in de groep tijdens de bedevaart, waardoor ik een kijkje kon nemen in het leven van een pelgrim. Met hen heb ik emotionele en mooie momenten gedeeld. De aanwezigheid van Maria is op deze plek zo intens, dat zelfs een niet-katholiek gevoelig wordt voor een bepaald besef van heiligheid. Geen wonder dat de pelgrims in Banneux hun religieuze zelf herontdekken. Wel een wonder dat er in de moderne samenleving een plaats bestaat waar deze pelgrims op bezoek kunnen gaan bij Maria en de kracht kunnen ontvangen om verder te gaan in hun dagelijks leven.

Bibliografie

- Carroll, Michael P., *The Cult of the Virgin Mary, Psychological Origins* (Princeton 1992).
- Dovring, Michael, *History as a Social Science, An Essay on the Nature and Purpose of Historical Studies* (Den Haag 1960).
- Eade, John and Michael J. Sallnow (ed), *Contesting the sacred. The Anthropology of Christian Pilgrimage* (Londen 1991).
- Eade, John and Michael J. Sallnow (ed), *Reframing Pilgrimage. Cultures in Motion* (Londen 2004).
- Eliade, Mircea, *De magie van het alledaagse. De transcendentie van het dagelijks leven* (Katwijk aan Zee 1987).
- Geertz, Clifford, *The interpretation of Cultures* (New York 1973).
- Hammersly, Martyn en Paul Atkinson, *Ethnography, Principles in Practice* (New York 1995).
- Harris, Ruth, *Lourdes. Body and Spirit in the Secular Age* (Bath 1999).
- Hellé, Jean, *Wonderen, wat moet men er van geloven?* (Roermond 1950).
- Hendriks, Jan, *Maria: Inleiding tot de katholieke leer over de moeder van de verlosser* (Assen 2008).
- Hermkens, Anna-Karina, Willy Jansen en Catrien Notermans, *Moved by Mary, The Power of Pilgrimage in the Modern World* (Cornwall 2009).
- Kerkhofs, Mgr. L. J., *De verschijningen te Banneux Notre Dame*.
- Horn, Gerd-Rainer, *Western European Liberation Theology – The First Wave (1924-1959)* (Oxford 2008).
- Laqueur, Thomas W., *Making Sex: body and gender from the Greeks to Freud* (Cambridge 1990).
- Layendecker, Leonardus, *Religie en conflict: de zogenaamde sekten in sociologisch perspectief* (Meppel 1967).
- Leo XIII, *Rerum Novarum* (Hilversum 1967).
- Leyesdorff, Selma, *De mensen en de woorden. Geschiedenis op basis van verhalen* (Amsterdam 2004).
- Norman, Edward, *De Rooms-Katholieke Kerk. Een geïllustreerde geschiedenis* (Tielt 2007)

Oomen, Marcel, *Maria verscheen in Vlaanderen, een onderzoek naar het ontstaan van een bedevaart in België* (Amsterdam 1981).

Ott, Heinrich, *De leer van het eerste Vaticaans Concilie: Een evangelisch commentaar* (Nijkerk 1964).

Paulus VI, *Lumen Gentium, dogmatische constitutie over de kerk* (Hilversum 1967).

Ploumen s. j., P., *De boodschap van Maria de Maagd der Armen* (Maastricht 1945).

Reul, Auguste, *Banneux. De Maagd der Armen* (Wezet 2008).

Sizer, Sandra S., 'Book Reviews', *Church History* 48 (1979) 362-363.

Spradley, James P., *Participant Observation* (New York 1980).

Stinchcombe, Arthur L., *Theoretical Methods in Social History* (New York 1978).

Turner, Victor and Edith Turner, *Image and Pilgrimage in Christian Culture, Anthropological Perspectives* (Oxford 1978).

Warner, Marina, *De enige onder de vrouwen, De maagd Maria: mythe en cultus* (Amsterdam 1990).

Witte, Els, *Politieke geschiedenis van België. Van 1830 tot heden* (Antwerpen 1997).

Wuillaume s.j., L., *Banneux. Boodschap voor onze tijd* (Banneux 1996).

Zimdars-Swartz, Sandra L., *Encountering Mary, from La Salette to Medjugorje* (Princeton 1991).

Websites

<http://www.nrcboeken.nl/recensie/lopend-naar-de-verlossing>, Jan Bank, *Lopend naar de verlossing. Bedevaarten en processies*, 20 maart 2011.

<http://www.banneux-nd.be/>

<http://www.vatican.va/>

<http://www.poverello.be/>

Bijlage 1. Vragenlijst voor de pelgrims

Achtergrond Informant

- Wat is uw leeftijd?
- Kunt u mij kort iets over uzelf vertellen?
  - Waar bent u opgegroeid
  - Wat was uw gezinssituatie als kind?
  - Wat voor opleiding heeft u gedaan?
  - Tegenwoordig: Getrouwd, kinderen, baan etc...
- Religieuze achtergrond:
  - Bent u van huis uit religieus?
  - Wat voor rol speelt dit nu in uw leven?
  - Bent u tegenwoordig kerkelijk betrokken?

Voordat u naar Banneux kwam

- Is dit de eerste keer dat u op bedevaart gaat?
- Zo niet: Wat heeft u bewogen om weer te gaan?
- Zo ja: Wat heeft u bewogen om op bedevaart te gaan? Was dit bv. Een specifieke ervaring, beleving of meer iets algemeen...
- Wat was voor u de belangrijkste reden om op bedevaart te gaan?
- Wat waren uw verwachtingen voordat u hier naar toe ging?

Maria

- Hoe ziet u Maria?
- Heeft u specifiek gekozen voor een Mariabedevaartsoord?
- Heeft u een specifieke band met Maria binnen uw geloofsovertuiging?

De andere pelgrims

- Met wie bent u op bedevaart? (wat voor groep/personen)
- Hoe bent u bij deze mensen terechtgekomen?
- Hoe zou u uw band met deze mensen omschrijven?

De bedevaart

- Wat heeft u tot nu toe allemaal gedaan? (rituelen, gebeden, etc)
- Wat uw mooiste ervaring hier in Banneux tot nu toe?
- Zijn uw verwachtingen over de bedevaart en het bedevaartsoord uitgekomen?
- Zou u uw religieuze ervaring onder woorden kunnen brengen (als u die gehad heeft)?
- Wat betekend spiritualiteit voor u en ervaart u dat hier?

Nadien

- Wat voor invloed verwacht u dat deze bedevaart op uw leven zal hebben?
- Wat neemt u als belangrijkste boodschap mee naar huis?
- Heeft de bedevaart u in religieus en/of persoonlijk opzicht veranderd?